

Veranderen in de school

Implementeren van burgerschapsonderwijs, individuele en groepsopdracht

Stéphenny Stel
333255
V4H
09-02-23
PBVB20VVE

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
Drie domeinen binnen de stageschool	4
Verdieping burgerschap binnen de stageschool.....	5
Visie op burgerschapsonderwijs	8
Reflectie	10
Bewegend leren binnen de schoolomgeving.....	12
Activiteit 1	12
Activiteit 2	13
Groepsopdracht	15
Bronvermelding	16
Bijlage 1: Groepsopdracht veranderplan Burgerschapsonderwijs	17
Inleiding	19
1. Huidige situatie	21
2. Visie op burgerschapsonderwijs	22
4. Gekozen interventie: De Vreedzame School.....	24
5. Praktische handleiding voor leerkrachten	29
6. Praatplaat	32
Literatuurlijst	33
Bijlagen.....	35

Inleiding

In deze module heb ik de rol aangenomen van een teamlid en heb ik gewerkt aan de ontwikkeling van een schoolbeleid. Hierbij heb ik gekeken hoe een school tot een visie komt, hoe dat samengaat met de inspectiedoelen en wat nodig is om onderwijsinnovatie in het onderwijs te implementeren. Dit alles was onderdeel van een groepsopdracht.

Verder heb ik mij de afgelopen weken meer kunnen verdiepen in de thema's Burgerschap, Cultuureducatie in het PO, Bewegen in de brede context van de school en Veranderkunde. Daarnaast heb ik tijdens de afgelopen weken mijzelf verder kunnen ontwikkelen op het gebied van beïnvloeder, didacticus en verbinder gekoppeld aan de bekwaamheidseisen. Ook stonden er verschillende leeruitkomsten centraal. Deze ontwikkeling is te lezen in de geschreven reflectie. Dit eindproduct bestaat uit verschillende individuele opdrachten en een groepsopdracht.

Drie domeinen binnen de stageschool

Mijn stage loop ik op BS De Kronkelaar in Wagenborgen. Ik heb om meer te weten te komen over hoe de thema's burgerschap, bewegen in de schoolomgeving en cultuureducatie geïmplementeerd zijn de schoolgids, het beleidsplan en de website van de school erbij gepakt. Daarnaast heb ik een aantal collega's gevraagd over deze onderwerpen. Op elk gebied besteedt de school aandacht, het staat soms alleen niet expliciet vermeld in de schoolgids of het beleidsplan.

Zo is bewegend leren een belangrijk thema binnen mijn stageschool. Zo'n drie jaar geleden is een collega gestart (in overleg) met het inzetten van energizers en bewegend leren lessen. Deze collega was zeer tevreden over het effect wat het had van onder andere de focus en taakgerichtheid van de leerlingen. Dit lees je ook veel terug in literatuur (Hartman et al., 2020) (Mahar et al., 2006). Op basis hiervan is er een werkgroep aangesteld die zich bezig houdt met bewegend leren. Deze werkgroep bestudeert onder andere literatuur en geeft medewerkers handvaten om tijdens de lessen aan de slag te gaan met bewegend leren. Dit zie ik ook terug wanneer ik op mijn stageschool ben, bij elk vak is er wel een moment waarop de leerlingen mogen bewegen en niet stil hoeven te zitten gekoppeld aan de leerstof. Dit kan in de vorm van een energizer of een andere werkvorm. Deze werkvormen worden zowel binnen als buiten uitgevoerd (Mieras, 2018). Naast dat beweging inzet wordt als middel om te leren, krijgen de leerlingen ook twee keer in de week les van een vakleerkracht gymnastiek. Tot slot is het schoolplein zeker een aanwinst voor de leerlingen, deze is ontzettend wijs opgezet met voldoende mogelijkheid tot bewegen. Er zijn dan ook verschillende leerkuilen waar op mooie dagen buiten les gegeven kan worden.

Cultuureducatie is niet specifiek weergegeven in de schoolgids. In het schoolplan staat vermeld dat de leerlingen 4 uur per week aan wereldverkenning/verkeer krijgen, 1 uur (wereld)muziek en 2 uur aan expressievakken. De methode trefwoord kan hier ook genoemd worden die gebruikt wordt voor levensbeschouwing. Het beleidsplan burgerschapsonderwijs staat nog in concept. Hier wordt cultuur als volgt omschreven: *Tijdens de lessen cultuur wordt aandacht besteed aan erfgoed, bijv. borgen en wierden en natuurlijk landschap. Dit programma verschilt jaarlijks.*

In gesprek met de leerkrachten van de school vind cultuureducatie plaatst binnen verschillende thema's die op dat moment lopen in de klas gekoppeld aan de eerder genoemde vakken. Op dit moment is bijvoorbeeld het thema de buurt/wijk bezig. Hier leren leerlingen bijvoorbeeld alles over soorten gebouwen, (woon)omgeving in Nederland maar ook daarbuiten. Er wordt altijd afgesloten met een presentatie over het gemaakte werk van de leerling.

Het thema burgerschap is op mijn stageschool nog volop in ontwikkeling. Toen ik mijn coach hiernaar vroeg moest zij ook eerst opzoeken wat burgerschap precies inhoudt. Dat geeft ook wel aan dat het iets is waar de leerkrachten niet bewust mee bezig zijn binnen de lessen die gegeven worden. Over het thema burgerschap is in mei 2022 een vergadering geweest waarin collega's met elkaar hebben besproken wat in het beleidsplan moet komen. Uit de notulen blijkt dat er al veel wordt gedaan aan burgerschap, zoals de leerlingenraad, KIVA, Moet je doen! en trefwoord. Dit beleidsplan heb ik ontvangen en staat nog in concept. In de volgende opdracht wordt dit beleidsplan nader geanalyseerd en besproken.

Verdieping burgerschap binnen de stageschool

Sinds 2021 gelden er nieuwe wettelijke eisen voor burgerschapsonderwijs, dit om actief burgerschap en sociale cohesie te bevorderen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2021).

Aanleiding voor mijn stageschool om hier met elkaar naar te gaan kijken hoe dit te organiseren binnen de lessen. Vanwege Covid is er uitstel geweest omtrent dit thema. Daarom is er pas in mei 2022 een vergadering geweest om met elkaar te brainstormen over burgerschapsonderwijs en welke punten in het beleidsplan moeten komen. Scholen hebben namelijk de ruimte om zelf te bepalen hoe burgerschapsonderwijs wordt ingericht (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2021). Uit deze vergadering bleek, tot geruststelling van veel leerkrachten, dat er al veel gedaan wordt binnen dit thema. Toch, wanneer ik hiernaar vroeg, moest mijn coach opzoeken wat het precies omvat en ook andere leerkrachten konden in eerste instantie niet direct een concreet voorbeeld geven hoe zij dit toepassen. Dit geeft mij het beeld dat leerkrachten zich niet bewust zijn van het feit wat zij doen aan burgerschap in de huidige lessen.

Inmiddels is er op de school sinds november 2022 een conceptversie van het beleidsplan op burgerschapsonderwijs. De conceptversie heb ik doorgenomen aan de hand van de 9 ijkpunten voor goed burgerschap (AWP Sociale Kwaliteit e.a., 2021).

1. Visie

Het beleidsplan geeft duidelijk weer wat het doel is en zorgt voor houvast voor leerkrachten uit het team voor het vormgeven van lessen voor het "vak" burgerschap.

In de vergadering hebben de leerkrachten gezamenlijk een visie op burgerschapsonderwijs gevormd. Hier komt heel duidelijk naar voren dat zij veel waarde hechten dat leerlingen ervaring opdoen met uiteenlopende waardenstelsels binnen de multiculturele samenleving. Hierbij staat respect onder leerlingen en naar volwassenen ongeacht cultuur, religie of sociale achtergrond centraal.

Dit zie ik dan ook weer terug tijdens de lessen van bijvoorbeeld mijn coach. Wanneer leerlingen bepaalde opmerkingen maken over wat in relatie staat met veiligheid, respect, waarden en normen etc. dan is dit vaak een aanleiding om dit met de gehele groep te bespreken. Dit is vaak niet lang, maar leerlingen worden wel bewust gemaakt wat voor invloed bepaalde opmerkingen kunnen hebben.

2. Leerdoelen

Verder zijn er door de leerkrachten concrete en specifieke doelen gesteld in het beleidsplan om leerlingen actief en betrokken te laten zijn waarbij zij denken om elkaar en zichzelf niet vergeten. Het is duidelijk weergegeven wat de leerlingen aan het einde van de basisschool moeten kennen en kunnen. Wat ik wel mis binnen het plan, is dat de leerdoelen niet gespecificeerd zijn naar leerjaar (AWP Sociale Kwaliteit e.a., 2021). Voor een leerkracht is het misschien fijn om te weten wat leerlingen precies moeten kennen en kunnen op het gebied van burgerschapsonderwijs binnen de groep waarin zij lesgeven.

3. Onderwijsinhoud

De school heeft inmiddels, door het opstellen van dit beleidsplan, goed voor ogen wat er allemaal al gedaan wordt aan burgerschap. Er wordt in het plan ook een koppeling gemaakt naar de bouwstenen voor Burgerschap.

Eigenlijk komen alle facetten van burgerschapsonderwijs aan bod in het lesprogramma binnen de school. Toch mis ik een beetje de "rode draad", het samenhangend geheel. Omdat nu eigenlijk alles een soort verweven is met elkaar wordt het voor mij onduidelijk waar het over gaat. Daarom is het zoals hiervoor genoemd een overzicht per leerjaar fijn zodat je weet wat je dat jaar met de leerlingen moet gaan doen. Er wordt voldoende aangeboden en er liggen genoeg kansen alleen ik mis de orde en structuur.

4. Aanpak

In het plan wordt verwezen naar de bouwstenen burgerschapsonderwijs en de bijbehorende kerndoelen (Burgerschap op de basisschool, 2021).

Voor de aanpak van het burgerschapsonderwijs wordt er binnen de school gebruik gemaakt van de KIVA methode waarin leerlingen werken aan zelfbeeld, sociaal/gezond en redzaam gedrag en het

innemen van standpunten. Verder wordt in alle groepen de methode Trefwoord gebruikt voor godsdienstig en levensbeschouwelijk vormend onderwijs waarin de bouwstenen 2; vrijheid en gelijkheid, 3; democratische cultuur structureel naar voren komen. Ook is er de leerlingenraad en worden leerlingen betrokken bij het maken van regels in de klas. Door leerlingen hierbij te betrekken leren zij over macht en inspraak, dit wordt gekoppeld aan bouwsteen 2 (*Handreiking burgerschap, inhoudskaarten, bouwstenen en burgerkaartenspel*, z.d.).

Daarnaast zijn er de jaarlijkse feesten (verschillende godsdiensten), vieringen (4-5 mei), Prinsjesdag en NL-doet waar de school zich samen met de leerlingen voor inzet.

De lesmethoden en overige activiteiten die ingezet worden binnen de school zijn passend als je kijkt naar de visie op burgerschap en de leerdoelen.

Zoals eerder genoemd speelt mijn coach ook heel goed in op alledaagse situaties die zich binnen de klas voordoen om zo leerlingen burgerschapsvaardigheden bij te brengen. Het zou mooi zijn als elke leerkracht binnen de school dit soort momenten benut. Zodra de "rode draad" goed zichtbaar en helder is voor iedere leerkracht, dan kun je dit soort situaties ook beter benutten.

5. Schoolklimaat

Ik vind dat er binnen mijn stageschool een fijn schoolklimaat hangt waarin iedereen er mag zijn. Als je kijkt naar wat leerlingen invullen in de jaarlijkse enquête komt dit ook zeker terug. Leerlingen ervaren de school als veilig, waarin fouten maken mag, je elkaar respecteert en dat iedereen erbij hoort. Dit komt overeen met wat de school omschrijft in de visie. De leerkracht geeft het voorbeeld van wat hij/zij verwacht van de leerlingen in omgang met elkaar. Dit kreeg ik ook veelal terug uit de gesprekken.

Iedereen binnen het team staat achter het schoolbeleid omtrent burgerschapsonderwijs en probeert dit zo goed mogelijk in zijn of haar lesprogramma te verweven. Wanneer ik hierover ging doorvragen vinden sommige leerkrachten het fijn om net even iets meer handvaten te hebben. Dit is iets waar de werkgroep mee bezig gaat om dit per klas duidelijk neer te zetten.

6. Resultaten

In het beleidsplan over burgerschapsonderwijs staat geen concreet meetinstrument beschreven om te kijken of leerlingen de leerdoelen bereiken die betrekking hebben tot burgerschap. Op dit moment gebruikt de school de opbrengsten van de leerling-tevredenheidsonderzoeken, medewerkers-tevredenheidsonderzoeken, oudertevredenheidsonderzoeken/ouderpanels, en de uitkomsten van de jaarlijkse meting voor de sociaal-emotionele ontwikkeling in groep 7 en 8 om een indruk te krijgen welke effecten het burgerschapsonderwijs oplevert. Ook levert het jaarverslag van de leerlingeraad input om te monitoren of de 'stem van de leerling' daadwerkelijk impact heeft binnen de organisatie van de school.

De komende periode wil de werkgroep onderzoeken of er aanvullende of andere mogelijkheden zijn die inzichten bieden in de resultaten en effecten van ons burgerschapsonderwijs.

7. Professionalisering

De school heeft door middel van het invoeren van een werkgroep ervoor gezorgd dat iedere leerkracht op de hoogte is van het belang van burgerschapsonderwijs. Daarbij is met elkaar een passende visie opgesteld waar iedereen achter staat en zo goed mogelijk probeert toe te passen binnen het onderwijs. Ik heb gemerkt dat de leerkrachten wel weet wat er gedaan moet worden aan burgerschapsonderwijs maar dat de handvaten hier en daar nog missen om het toe te passen. Dat is iets wat opgepakt kan worden door die "rode draad" aan te brengen.

8. Kwaliteitszorg

De werkgroep binnen de school zorgt ervoor dat er regelmatig wordt geëvalueerd onder de leerkrachten en het burgerschapsonderwijs. Wat gaat er goed? En wat moet er beter? Waar nodig vinden veranderingen plaats of wordt het beleidsplan aangepast aangezien deze nog in conceptversie staat. De werkgroep krijgt voldoende steun en middelen om het burgerschapsonderwijs naar een hoger niveau te tillen.

9. Verbinding

De school staat open voor samenwerking, betreft waar het kan ouders en maatschappelijke partners. De directeur van de school heeft regelmatig overleg en contact met andere scholen over hoe zij bepaalde doelen aanpakken. Dit is afgelopen maand ook gedaan met betrekking tot burgerschapsonderwijs. Hieruit kan mijn stageschool conclusies trekken en eventueel implementeren in eigen handelen.

Samenvattend is mijn stageschool het laatste jaar heel bewust bezig geweest om te kijken hoe zij burgerschapsonderwijs op een zo'n best mogelijke manier kunnen implementeren binnen de school. Alle bouwstenen zijn vertegenwoordigd alleen mist een beetje de doorlopende leerlijn van groep 1 t/m 8, door de leerkrachten per leerjaar hier handvaten voor te geven vanuit de werkgroep zou deze doorlopende leerlijn beter zichtbaar zijn. Dit is iets wat zij gaan oppakken en ook bij de NOT gaan bekijken.

Visie op burgerschapsonderwijs

Hoe kijk ik naar het burgerschapsonderwijs op de basisschool? Om een visie op burgerschapsonderwijs te vormen is het van belang om een goed beeld te hebben over wat burgerschap precies inhoudt. Burgerschapsonderwijs is een ontzettend breed begrip, in deze visie probeer ik dit begrip concreet te maken. Aan de hand van colleges, praktische opdrachten en onderzoek in de praktijk heb ik een beter beeld kunnen creëren over de inhoud en het belang van burgerschapsonderwijs.

In deze visie wordt verder het belang van burgerschapsonderwijs en de rol van de leerkracht besproken. Tot slot wordt er ingegaan op wat goed burgerschapsonderwijs is. Voor mij was dit eerst nog een vaag begrip aan het begin van deze periode. In deze periode heb ik aan de hand van colleges, praktische opdrachten en onderzoek op mijn stageschool een goed beeld gekregen wat burgerschap is en op welke manier je burgerschap kunt toepassen binnen de school.

Belang van burgerschapsonderwijs

In tijden van crisis, racisme, ongelijkheid en populisme, komen mensen sneller tegenover elkaar te staan (S. M. A. Sieckelinck et al., 2022). Dit geldt nog meer voor kinderen en jongeren. Hoe kunnen wij als school en leerkracht ervoor zorgen dat leerlingen hier later in de maatschappij goed mee om kunnen gaan?

Burgerschapsonderwijs is naast, rekenen en taal, een belangrijke basisvaardigheid die leerlingen moeten leren op school volgens de inspectie van onderwijs (2022), hoogleraar Evelien Tonkens (Hurenkamp & Tonkens, 2021) en volgens verschillende onderwijsorganisaties als het SLO (SLO, 2006) en de onderwijsraad (Onderwijsraad, 2012).

Binnen burgerschapsonderwijs bereiden wij leerlingen voor hoe zij actief deel kunnen nemen binnen de samenleving. Leerlingen moeten zich kunnen ontwikkelen tot democratische burgers. Hierbij zijn de drie basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit belangrijke speerpunten (Curriculum.nu, 2019). Leerlingen hebben hiervoor kennis en vaardigheden nodig. Het is niet voor iedere leerling vanzelfsprekend dat zij vanuit huis kennis en respect meekrijgen voor de basiswaarden van onze samenleving. Daarom is het de taak van de school om leerlingen een oefenplaats te bieden om hiermee aan de slag te gaan (*Burgerschapsvorming*, 2021).

Rol van mij als leerkracht

Tegenwoordig komen leerlingen zowel binnen als buiten de schoolse omgeving in aanraking met mensen/leerlingen met verschillende culturele en sociale achtergronden. Daarom vind ik het belangrijk dat leerlingen ervaringen opdoen met uiteenlopende waardenstelsels binnen de multiculturele samenleving. Daarbij vind ik het belangrijk dat de leerlingen leren zich respectvol naar elkaar en naar volwassenen te gedragen, ongeacht cultuur, religie of sociale achtergrond.

Als ik als leerkracht wil dat leerlingen zich respectvol en verantwoordelijk gedragen binnen de school en daarbuiten, dan ben ik zelf daarin het voorbeeld. Alles wat ik doe als leerkracht kan vorm geven aan burgerschapsonderwijs, hierbij staat voorop dat er een veilig pedagogisch en didactisch klimaat heerst binnen de groep en de school. Op deze manier hebben de leerlingen het gevoel dat er ruimte is voor eigen ontwikkeling, zich te durven uiten, zich en met anderen in gesprek te gaan (*Burgerschapsvorming*, 2021).

Tijdens mijn lessen wil ik dat leerlingen betrokken zijn door hen mee te laten denken en te beslissen. Hierdoor voelen leerlingen zich gehoord en weten zij dat hun mening ertoe doet. Hierbij wil ik kenbaar maken dat een andere mening hebben dan anderen mag.

Verder wil ik *niet* dat de nadruk ligt op samenwerken OF zelfstandig werken, maar wil ik dat dit een combinatie is zodat leerlingen deze vaardigheden beide ontwikkelen en later kunnen gebruiken in de samenleving.

Ik verwacht van mijzelf als leerkracht een balans te ontwikkelen waarin de leeromgeving een vangnet is voor de bouwstenen van burgerschap. Dr. Sieckelinck (2017) van de Vrije Universiteit verwoordt dit heel mooi noemt de aanwezigheid van 'airbags', waardoor kinderen in 'gecontroleerde botsing' kunnen komen en veilig kunnen leren.

Goed burgerschapsonderwijs

Als ik spreek over goed burgerschapsonderwijs, dan is er binnen de school een visie op burgerschap én moet de school daar naar handelen.

Omdat burgerschap geen apart vak is, is de school vrij in de manier van aanbieden van burgerschapsonderwijs. Om te zorgen dat er wel een "rode draad" binnen het onderwijs in de school is, is een leerlijn burgerschap belangrijk. Deze leerlijn kan, bijvoorbeeld door een werkgroep, opgesteld worden aan de hand van bouwstenen burgerschap (AWP Sociale Kwaliteit, 2021) (*Bouwstenen Burgerschap*, 2021) en de visie van de school. Op deze manier ontstaat er een samenhang tussen de lessen en groepen.

Om deze samenhang te creëren is het ook belangrijk om een koppelingen te maken naar wat er in de huidige samenleving speelt. We leven nu in een tijd waarin tegenstellingen steeds meer de overhand nemen in onze samenleving. Hier je kun je als leerkracht een rol van betekenis spelen door met elkaar hierover in gesprek te gaan.

Hierbij speelt kwaliteitszorg ook een grote rol. Om burgerschapskennis te meten zijn verschillende meetinstrumenten beschikbaar (Rovict, 2022). Om op deze manier te kijken naar burgerschapsonderwijs wordt een visie vertaald naar een gerichte ontwikkeling van zowel de leerling en de school.

Reflectie

De afgelopen periode heb ik mijzelf als leerkracht voornamelijk verder ontwikkelt in de rol van didacticus, beïnvloeder, verbinder en onderzoeker. Vanuit de opleiding heb ik verschillende handvaten gekregen om hiermee aan de slag te gaan. Zo heb ik binnen bewegingsonderwijs in de schoolomgeving ervaring opgedaan in het geven van bewegend leren lessen. Daarnaast heb ik veel onderzoek kunnen doen in de praktijk over de drie domeinen. Tot slot heb ik veel informatie opgedaan over het specifieke domein burgerschap. In onderstaand verslag komt uitgebreid per rol mijn kennis en ervaring terug die ik de afgelopen weken heb opgedaan.

Didacticus

Aan de hand van de gymlessen op school en het college heb ik handvaten gekregen om binnen mijn stageschool aan de slag te gaan met bewegen in de schoolomgeving. Vanuit mijn stageschool wordt vaak al bewegend leren ingezet. Het was dus niet iets nieuws voor mijn leerlingen. Voor mij de uitdaging om nieuwe bewegend leren lessen of energizers in te zetten en te proberen. Hierbij heb ik elke keer rekening gehouden met wat er die dag op het programma staat. Dus de bewegingslessen sluiten aan op de doelen van die dag.

Zelf ben ik mega enthousiast als het aankomt op bewegen, dat heb ik geprobeerd over te dragen aan de groep. De afgelopen weken heb ik elke stagedag wel een energizer of bewegend leren les uitgevoerd. Voor mij is de uitdaging om dit soort activiteiten vlot uit te leggen zodat leerlingen snel aan de slag kunnen. Hiervoor heb ik een timer ingezet om mijzelf aan de tijdsplanning te houden, dit heeft zeker gewerkt. Daarbij hielp het enorm om wekelijks een bewegend leren les of activiteit te geven zodat ik hier veel mee kon oefenen. Mijn uitleg was door het inzetten van de timer en het vele doen steeds korter, duidelijker en leerlingen konden steeds sneller in beweging.

Verder heb ik tijdens mijn lessen gezorgd voor een veilig beweegomgeving waarin de leerlingen effectief aan het werk konden. Om dit te creëren zorg ik ervoor dat ik voldoende overzicht heb over alle leerlingen en de 'regels' die op dat moment gelden nakom. Ik was naar de leerlingen duidelijk wat ik van hen verwacht. Om het voor iedere leerling leuk te houden en iedereen kon leren, zorgde ik bij elke activiteit dat leerlingen de keus hadden voor een makkelijke of moeilijke opgave. Hierdoor kon iedereen op zijn/haar eigen niveau aan de slag.

Verder heb ik gekeken hoe je als school burgerschapsvorming kunt inzetten binnen de groep. In mijn groep deed een keer een pestsituatie voor waarbij verschillende opmerkingen door de klas werden geschreeuwd. Je kan dit oplossen door met die leerlingen te praten die hierbij betrokken waren, maar ik heb ervoor gekozen om dit onderwerp klassikaal op te pakken. Dit in kader van groepsvorming, maar ook was dit een gelegenheid om het met leerlingen te hebben over elkaar respecteren ongeacht afkomst, geslacht etc. Dit kon ik ook mooi koppelen aan de regels binnen de school; "iedereen hoort erbij". Het was een mooi gesprek waarin uiteindelijk begreep waarom dit belangrijk is om te bespreken.

Beïnvloeder & veranderkunde

Binnen mijn stage heb ik twee coaches gehad waarvan één altijd enthousiast is als het op bewegend leren aankomt en de ander veel meer terughoudend is op dit gebied. Tijdens mijn stage heb ik geprobeerd de coach die hier bijna nooit iets mee doet hiervoor te enthousiasmeren. Uit gesprekken kwam naar voren dat zij het veel werk vond om voor te bereiden en dat het teveel tijd kost binnen het huidige lesprogramma. Mijn uitdaging was haar te laten zien dat het helemaal niet veel werk hoeft te zijn en dat het juist binnen het programma past zolang je bezig gaat met de doelen van die dag. Daarbij hoopte ik dat zij ook het effect van het toepassen van bewegend leren activiteiten binnen de schoolomgeving zou zien. Dit gaat dan met name om effectieve werktijd en concentratie bij de leerlingen.

Door de leerkracht veel voorbeelden te laten zien in de praktijk en haar een uitreiking te geven van de uitgevoerde bewegend leren werkvormen was zij zeker bereid om het te proberen binnen de lessen te implementeren. De leerkracht gaf aan dat mijn enthousiasme, het enthousiasme van de leerlingen en de effectiviteit heel duidelijk naar voren kwam wat haar heeft overtuigd het te proberen. Omdat zij al ruim 30 jaar voor de klas staat is dit relatief nieuw wat soms voor stress kan zorgen, maar ik hoop door de voorbeelden in de map en uit de praktijk dat zij dit als een eenvoudige manier van verwerking kan zien waarbij leerlingen even hun energie kwijt kunnen.

Burgerschapsonderwijs is binnen mijn stageschool nog volop in ontwikkeling. Er is dan ook een werkgroep opgesteld in mei 2022 om dit op een goede manier binnen de school te implementeren. Deze werkgroep houdt zich bezig met het opstellen van een beleidsplan burgerschap. Toen ik hoorde van deze opdracht heb ik gevraagd of ik plaats mocht nemen binnen deze werkgroep. Dit was geen enkel probleem. Binnen deze werkgroep heb ik mij bezig gehouden met het aanvullen van het beleidsplan burgerschap. De kennis vanuit de colleges kon ik direct toepassen in de praktijk. Hierbij heb ik mijn eigen visie gedeeld, met name dat ik de "rode draad" in het beleid miste. Hier hebben we met elkaar naar gekeken hoe dit toegepast kon worden. Ik heb binnen de groep literatuur ingebracht waar wij veel aan hebben gehad. Op dit moment zijn wij bezig om een leerlijn op te stellen die voor groep 1 t/m 8 doorlopend is en er een samenhang ontstaat.

Door in zo'n werkgroep te zitten voel ik mij betrokken binnen de school en hoop ik mijn steentje bij te dragen door kennis te delen.

Verbinder

Zoals eerder aangegeven wordt ik zelf heel enthousiast wanneer het aankomt op bewegend leren. Door mijn enthousiasme en het geven van handvaten voor het implementeren van bewegen tijdens de schooldag heb ik mijn collega's proberen te motiveren en activeren. Zoals eerder aangegeven werkt mijn enthousiasme volgens mijn collega's aanstekelijk om dit te proberen. Omdat ik mij de afgelopen periode veel bezig heb gehouden met burgerschapsonderwijs vind ik het belangrijk dat collega's weten hoe dit toe te passen in de praktijk. Aan de hand van het beleidsplan burgerschap, wat nog in ontwikkeling is, hopen wij collega's handvaten te geven en te motiveren om hier actief mee aan de slag te gaan. Als werkgroep organiseren wij binnenkort nog een "activiteiten middag" met collega's. Hier proberen wij werkvormen aan te bieden die makkelijk toepasbaar zijn binnen het lesprogramma op het gebied van burgerschap. Op deze manier proberen wij collega's op een leuke manier te inspireren en te motiveren het belang van burgerschap in te zien.

Onderzoeker

De afgelopen periode heb ik mij vanuit de studie bezig gehouden met een casus waarbij burgerschapsonderwijs moest worden geïmplementeerd binnen de school. Met onze studentengroep hebben wij een beleidsplan burgerschap ontwikkeld aan de hand van literatuur en onderzoek in de praktijk. Bij het opzetten van dit beleid heb ik kennis opgedaan met betrekking tot de kerndoelen en de bouwstenen die passen binnen burgerschapsonderwijs. Er stond centraal hoe kun je dit implementeren binnen de school zodat er een samenhang is binnen alle groepen en dat je als school voldoet aan de wettelijke eisen. Door onderzoek te doen naar wat deze wettelijke eisen zijn,

Naast de casus die wij hebben uitgewerkt ben ik zoals eerder gezegd ook in de praktijk bezig geweest met onderzoeken hoe burgerschapsonderwijs op een goede manier geïmplementeerd kan worden binnen mijn stageschool. Ook hier heb ik het concept beleidsplan bestudeerd en aan de hand van de wettelijke eisen en bouwstenen burgerschap gekeken waar mogelijk verbetering aangebracht konden worden.

Voor beide, de casus en de praktijk, heb ik voorbeelden van andere scholen gebruikt ter inspiratie. Hoe wordt het op andere scholen geïmplementeerd en wat past er ook binnen mijn stageschool?

Bewegend leren binnen de schoolomgeving

Zoals eerder aangegeven wordt op mijn stageschool veel aan bewegend leren gedaan. Voor mij een uitdaging om iets nieuws te bedenken voor de leerlingen wat zij nog niet kennen. Zo heb ik de twee onderstaande activiteiten uitgevoerd in groep 4. De eerste activiteit heb ik binnen uitgevoerd en de tweede activiteit heb ik buiten gegeven.

Voor beide lessen heb ik feedback gevraagd aan een medestudent uit mijn studieteam, deze feedback heb ik bij het geven van vervolgactiviteiten meegenomen.

Activiteit 1

Doel van de les: de leerlingen leren het toepassen van de spellingsregel -aai, -ooi, -oei bij een bewegend leren activiteit.

Tijdens de spellingles staat het dictee met de -aai, -ooi, -oei woorden centraal. Normaal lees ik een woord op, de leerlingen herhalen dit woord en schrijven deze op. In plaats hiervan gaan we deze keer een wandeldictee doen.

Benodigheden:

- Dicteewoorden uitgeprint
- Voor ieder tweetal een 4 papier met de drie kolommen (eventueel wisbordje kan ook ingezet worden)
- Digibord

Uitleg werkvorm (2 min): Ik heb de woorden van het dictee verstopt in een zin, deze uitgeprint en overal in de klas en op de gang (zichtbaar vanuit het klaslokaal) opgehangen.

Dit wordt gedaan in tweetallen, ieder tweetal krijgt een A4 papier met hierop drie kolommen: -aai, -ooi, -oei. De leerlingen gaan in tweetallen op zoek naar een zin en proberen te raden welk woord er met -aai, -ooi, -oei gemaakt moet worden. De tweetallen overleggen welke woord het moet zijn en in welke kolom ze het woord gaan schrijven. Zodra zij dit weten lopen zij terug naar hun plek en schrijven het woord op. Vervolgens gaan zij op zoek naar het volgende woord. In totaal gaan de leerlingen op zoek naar 10 woorden.

Voorbeeld zinnen:

- De tuinman moet de bomen sn...en.
- Waarom maken die kinderen zoveel law...

Aan de slag! (8-10 min): Voor deze activiteit heb ik een timer gezet van 8-10 minuten, dit is hetzelfde als wanneer ik het dictee mondelinge zou afnemen.

Controleren (5-7 min): Is de tijd voorbij? Dan worden de dicteewoorden besproken. Dit kan natuurlijk op vele manieren. Ik heb ervoor gekozen om op het digibord ook een tabel te maken net als de leerlingen hebben met -aai, -ooi, -oei boven elke kolom. Vervolgens ga ik elke zin hardop voorlezen en de leerlingen vragen in welke kolom dit woord hoort. Ik deed dit zo:

- Ga staan als het woord hoort bij: aai... Ga staan als het woord hoort bij: oei... Ga staan als het woord hoort bij: ooi...
- Vervolgens schrijf ik het woord op het digibord in de juiste kolom en leerlingen controleren en verbeteren waar nodig.

Ervaring: leerlingen waren positief en enthousiast bezig met de opdracht, je hebt goed overzicht tijdens de uitvoering van de opdracht wat heel fijn is, er is veel variatie mogelijk van uitvoering tot controle. Omdat het makkelijk toepasbaar is binnen de les heb ik deze manier van afnemen van een dictee de afgelopen periode al vaker gedaan met de leerlingen.

Feedback: “De activiteit ziet er netjes uitgewerkt uit en is door iemand anders direct uit te voeren. Het leuke aan deze activiteit is dat je dit ook bij andere vakken kunt inzetten naar mijn mening. Er is veel variatie mogelijk! In plaats van zinnen kun je ook werken met plaatjes bijvoorbeeld. Jij hebt nu gekozen voor zit/staan om de woorden te controleren. Maar dit kan ook door gewoon duo’s te vragen en beurten te geven (misschien net even wat sneller). Wat ik mij af vroeg is, wat doen leerlingen die snel klaar zijn. Die zijn er natuurlijk altijd... misschien kun je dat nog verwerken. Door hen zelf woorden te laten bedenken die passen in die kolommen, ik bedenk maar iets... Maar verder is het een leuke activiteit die ook ik wel eens een keer wil gaan inzetten voor mijn groep 8!”

Activiteit 2

Doel van de les: de leerlingen oefenen met het juist plaatsen van de buurttallen tijdens een bewegend leren activiteit.

Benodigheden:

- Stoepkrijt; voor ieder groepje andere kleur
- Sommenkaartjes makkelijk
- Sommenkaartjes moeilijk
- Getalkaartjes
- Bakken/emmers waar de sommenkaartjes in liggen
- Pionnen als start (kan ook streep met stoepkrijt)

Uitleg werkvorm (2 min): Op het plein heb ik van tevoren de volgende categorieën geschreven: 0-10, 10-20, 20-30, 30-40, 40-50, 50-60, 60-70, 70-80, 80-90 en 90-100

De leerlingen worden verdeeld in verschillende teams, krijgen een stoepkrijtje (rood, blauw en geel) en starten bij de pion.

Tussen de start en de geschreven getallenlijn staat een bak met allemaal sommen, er is een bak met moeilijke en makkelijke sommen en een bak met getalkaartjes.

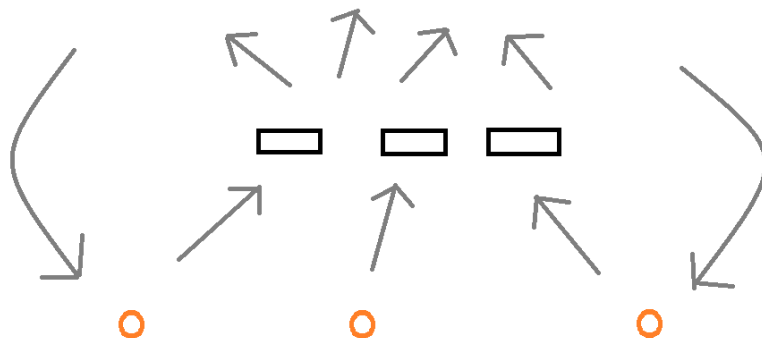
Getalkaartje op de juiste plek = 1 punt

Makkelijke som op de juiste plek = 3 punten

Moeilijke som op de juiste plek = 5 punten

De eerste leerling rent zo snel mogelijk naar de bak met sommen of gaat voor een getalkaartje. Hij/zij kiest er eentje uit. Het getalkaartje moet op de juiste plek geschreven worden. De sommen worden uitgerekend en de som + antwoord opgeschreven op de juiste plek tussen de juiste buurttallen. De volgende leerling mag rennen wanneer de som opgeschreven is, dus wanneer het teamgenootje terug rent.

0-10 10-20 20-30 30-40 40-50 50-60 60-70 70-80 80-90 90-100

Aan de slag! (5-7 min): De leerlingen mogen starten wanneer het startsein klinkt. Je kan ervoor kiezen om een timer te zetten van 5-7 minuten of je laat de leerlingen net zolang doorgaan tot de kaartjes op zijn.

Controleren (5 min): Het is controleerbaar omdat ieder team een bepaalde kleur heeft en de som + antwoord opgeschreven worden. Zodra de tijd om is gaan we met elkaar kijken of alle sommen in het juiste "hok" zijn geplaatst. Kunnen leerlingen een som vinden die niet op de juiste plek staat?

Ervaring: De leerlingen vonden het helemaal leuk om een activiteit buiten te doen! Het verschil met een buiten en binnen activiteit vind ik het overzicht. Dit heb ik bij een binnen activiteit voor mijn gevoel net iets meer, dit kan ook ervaring zijn. Door het vaker buiten te doen krijg je hier misschien ook meer grip op. Ik merk dat wanneer je buiten een activiteit met rennen gaat doen dat leerlingen veel sneller hun energie kwijt kunnen. Want vervolgens gingen we binnen door met de "normale" opdrachten en de concentratie was super!

Feedback: "Ook deze activiteit is uitgebreid beschreven en kan zo door anderen uitgevoerd worden. Het is een ontzettend leuke en creatieve manier om aan de slag te gaan met de buurtientallen. Ik gok dat de leerlingen helemaal enthousiast waren en daarbij ook heel fanatiek! Goed dat de leerlingen een optie krijgen voor moeilijke of makkelijke som zodat zij niet gestrest raken tijdens de activiteit. Je hebt goed nagedacht over het controleren van de antwoorden.

Ik vroeg mij nog af wanneer je de uitleg gegeven hebt. Is dit iets wat je binnen hebt gedaan of heb je ervoor gekozen dit buiten te doen?"

Groepsopdracht

Met onze groep hebben wij gekeken op welke manier burgerschapsonderwijs binnen de Hanze Basisschool geïmplementeerd kan worden. Onderstaand is onze praatplaat weergegeven die de stappen weergeeft die wij als groep hebben doorlopen om tot een gedegen veranderplan te komen. Ons volledige plan is te lezen in Bijlage 1.

Bronvermelding

AWP Sociale Kwaliteit e.a. (2021), IJkpunten voor goed burgerschapsonderwijs. Amsterdam: AWP-SK. Geraadpleegd op 19 januari 2023, van <https://www.schoolenveiligheid.nl/wp-content/uploads/2021/11/Negen-IJkpunten-Burgerschapsonderwijs.pdf>

Bouwstenen Burgerschap. (2021). SLO. <https://www.slo.nl/@19351/bouwstenen-burgerschap/>

Burgerschapsvorming. (2021, 14 juni). School en veiligheid. <https://www.schoolenveiligheid.nl/thema/burgerschapsvorming-po/>

Handreiking burgerschap, inhoudskaarten, bouwstenen en burgerkaartenspel. (z.d.). SLO. <https://www.slo.nl/thema/meer/burgerschap/handreiking-burgerschap-bouwstenen/>

Hartman, E., Mullender-Wijnsma, M. J., Van Kann, D., & Akkermans, M. (2020). Vaker bewegend leren op school. *JSW: Jeugd in School en Wereld*, 105(4), 40–43.

Mahar, M.T., Murphy, S.K., Rowe, D.A., Golden, J., Shields, A.T., & Raedeke, T.D. (2006). Effects of a classroom-based program on physical activity and on-task behavior. *Medicine and science in sports and exercise*, 38(12), 2086.

Mieras, M. (2018). Buitentijd = leertijd. *Instituut Voor Natuureducatie En Duurzaamheid*, 2.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2021, 1 juli). *Wettelijke opdracht burgerschap.* Burgerschap | Inspectie van het onderwijs. <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/burgerschap/wettelijke-opdracht>

PO Raad en Stichting School en Veiligheid (2021). *Burgerschap op de basisschool. Wet- en regelgeving.* Geraadpleegd op 28 april 2022, van https://www.schoolenveiligheid.nl/wp-content/uploads/2021/07/Burgerschap-op-de-Basisschool_Wet-en-regelgeving-juli-2021.pdf

Rovict, R. (2022, 22 september). *Burgerschap Meten.* Rovict. <https://rovict.nl/uitgeverij/burgerschap-meten/>

Sieckelinck, S. M. A., Kaulingfreks, F. N. A., & de Winter, M. (2022). *Speelruimte voor identiteit: samenwerken aan veerkrachtige identiteitsvorming van jongeren.* Amsterdam University Press.

Bijlage 1: Groepsopdracht veranderplan Burgerschapsonderwijs

Veranderplan 'burgerschapsonderwijs'

Hanze basisschool

Namen: Josan Huisman (315740), Vera de Vries (437066), Angelique Walters (327635), Stépheny Stel (333255), Jos Wijnja (333726) & Rikst Tuinstra (292228)

Vak: Veranderen in de school PBVB20VVE (2022-2023)

Opleiding: Verkorte Pabo, Hanzehogeschool Groningen

Datum: 9 februari 2023

Inhoudsopgave

<u>Inleiding</u>	19
<u>1. Huidige situatie</u>	21
<u>2. Visie op burgerschapsonderwijs</u>	22
<u>4. Gekozen interventie: De Vreedzame School</u>	24
<u>5. Praktische handleiding voor leerkrachten</u>	29
<u>6. Praatplaat</u>	32
<u>Literatuurlijst</u>	33
<u>Bijlagen</u>	35

Inleiding

Beste collega's,

Begin 2022 is door het kabinet gesteld dat burgerschap een belangrijkere plek in moet nemen in het Nederlandse onderwijs; de Inspectie van het Onderwijs stelt bovendien dat burgerschapsonderwijs verder ontwikkeld moet worden op basisscholen (Inspectie van het Onderwijs, 2022). Scholen in Nederland hebben sinds 2006 de wettelijke verplichting om burgerschap in hun curriculum op te nemen. Vanwege de onduidelijke specificatie hiervan, is er op 1 augustus 2021 de wet ter verduidelijking van de burgerschapsopdracht geïntroduceerd. Hiermee zullen scholen verplicht worden om een doelgericht en samenhangend aanbod te formuleren voor burgerschap (SLO, 2021b).

In de afgelopen teamvergadering van basisschool Hanze is door onze directeur deze aangescherpte wetgeving op burgerschapsonderwijs onder de aandacht gebracht. De inspectie van het onderwijs zal tijdens haar eerstvolgende bezoek onze school bevragen op:

- a) de doelen die onze school nastreeft met burgerschapsonderwijs;
- b) de manier waarop onze school dat onderwijs in samenhang geeft;
- c) de manier waarop wij als school de resultaten van dat onderwijs in kaart brengen.

Wij zijn als basisschool Hanze momenteel druk bezig met het herontwerpen van ons burgerschapsbeleid. Ondanks dat ons team graag meerdere aspecten van het huidige onderwijs op de school wil aanpassen, is ervoor gekozen om de drie speerpunten, die hierboven zijn weergegeven, bovenaan de prioriteitenlijst te zetten. Deze speerpunten sluiten aan op de aangescherpte wetgeving, waaraan de school in het volgend schooljaar moet voldoen. Momenteel kan onze school nog geen heldere antwoorden geven op deze vragen.

De directeur heeft ons team daarom verzocht om een werkgroep samen te stellen van teamleden die samen een '**veranderplan burgerschapsonderwijs**' willen gaan schrijven. Dit is gelukt. Alle leden van onze werkgroep hebben dezelfde visie en missie: wij vinden net zoals de inspectie dat burgerschapsvaardigheden, naast rekenen, taal en mediawijsheid, één van de vier basisvaardigheden zijn waarin kinderen zich op school moeten kunnen bekwaamen. Om de rest van het team ook mee te krijgen, hebben wij als werkgroep gebruik gemaakt van de vijf krachten om verbinding in het team te stimuleren en de reacties, zoals ontkenning en weerstand, te doorwerken (Mars, 2016).

Allereerst de urgentie: in dit geval is er sprake van een *plichtsgedreven verandering*: tijdens de teamvergadering wordt geëxpliciteerd dat de school vanwege de aangepaste wet burgerschapsonderwijs en het van hieruit volgende inspectiebezoek, de school genooddaakt is om een veranderplan burgerschapsonderwijs te realiseren. De consequenties van het niet doorvoeren van verandering worden benoemd.

Ten tweede is er een *planning* gemaakt: binnen dit veranderplan wordt uitvoerig beschreven hoe we van A naar B gaan. We maken duidelijk waar we als school staan en wat de ambitie is, en wat de manier is om daar te komen. Hiervoor is de *veranderstrategie* 'leren en ontdekken' gekozen. Er is sprake van deze strategie omdat er een ontdekkingsreis is. Het gehele team wordt meegenomen en heeft input in de uitvoering en verdere ontwikkeling van het plan.

Verder is er sprake van *leiderschap* doordat er een interne stuurgroep wordt opgericht die verantwoordelijk is voor het implementatieproces. In het veranderplan wordt duidelijk beschreven wat er van deze stuurgroep wordt verwacht (o.a. hun rol, welke acties zij moeten doen).

Tot slot is er sprake van *ambitie*: dit gaat erom dat het team meteen aan het begin de eindsituatie schets van hoe het er straks uitziet voor ogen heeft. Wij brengen jullie als team duidelijk op de hoogte hoe het proces verloopt en wat jullie rol hierbij is (zie: 'Aanpak/planning').

In dit veranderplan burgerschapsonderwijs worden de plannen van onze werkgroep uitgebreid toegelicht; dit zal uiteindelijk worden opgenomen in de nieuwe schoolgids (schooljaar 2023-2025). Ons hoofddoel hierbij is als volgt:

*Uiteindelijk werkt de Hanze basisschool ernaartoe om een **Vreedzame School** te worden, zodat zij voldoen aan de aangescherpte wet burgerschapsonderwijs.*

Binnen dit veranderplan wordt het volgende opgenomen:

- de huidige situatie op de Hanze basisschool;
- de visie op burgerschapsonderwijs;
- de ideale situatie;
- een omschrijving en toelichting op de gekozen interventie;
- een praktische handleiding voor leerkrachten;
- een praatplaat.

Wij wensen u veel leesplezier toe!

Namens de werkgroep 'veranderplan burgerschapsonderwijs'; Hanze basisschool

1. Huidige situatie

De Hanze basisschool is onderdeel van de Hanzehogeschool Groningen. Het bestuur bestuurt 15 scholen in de gemeenten het Hogeland en Groningen. De directeur heeft de leiding op de basisschool. Op de Hanze basisschool wordt er adaptief onderwijs gegeven. De ontwikkeling van het kind staat voorop in het onderwijs en hier wordt het onderwijs dan ook op afgestemd. De Hanze basisschool doet op deze manier recht aan de verschillen die er tussen leerlingen bestaan. Er wordt rekening gehouden met de mate waarin een leerling zelfstandig kan werken, de snelheid waarop de leerling kan werken en de wijze waarop een leerling de stof verwerkt.

Blink geïntegreerd in groep 3 t/m 8

Groep 3 tot en met 8 krijgt wereldoriëntatie via de methode 'Blink geïntegreerd'. Bij de lessen wordt er gewerkt aan kerndoelen 36, 37 en 38, die te maken hebben met burgerschap (Blink, z.d.). De lessen gaan over kennis van de democratie en de rechtsstaat, maar ook over de grondrechten. Dit komt overeen met gedeeltes van Bouwsteen 1: Vrijheid en Gelijkheid, Bouwsteen 2: Macht en Inspraak en Bouwsteen 3: Democratische Cultuur. Omdat Blink niet alles behandelt rondom deze bouwstenen, is het van belang om deze bouwstenen nog mee te nemen in ons veranderplan. De gehele basisschool werkt aan hetzelfde thema en de leerlingen maken presentaties. Op deze manier wordt er gewerkt aan Bouwsteen 7: Digitaal samenleven. De sociaal emotionele component binnen de methode Blink ontbreekt. Daarnaast wordt er geen aandacht besteed aan hoe je met elkaar omgaat via sociale media en krijgen leerlingen geen inzicht over hun eigen mediagebruik.

Basicly

Ook maken de leerlingen van groep 3 t/m 8 elk schooljaar minimaal één presentatie met behulp van ICT. Het ontwikkelen van digitale geletterdheid wordt ondersteunt door de lessen van www.basicly.co. Op deze manier wordt er gewerkt aan Bouwsteen 7: Digitaal samenleven en wordt er in de praktijk gewerkt met verschillende mediabronnen (Basicly, z.d.). Bouwsteen 7 gaat echter wel verder dan bovenstaande, want mediagebruik, betrouwbaarheid van bronnen en digitaal communiceren zijn ook elementen die leerlingen moeten leren. Dit wordt dus niet volledig door Basicly aangeboden. Basicly heeft wel mediawijsheid opgenomen in de lessen maar Bouwsteen 7 gaat verder dan dat. De gevolgen van je eigen digitale 'gedrag' wordt door Basicly niet uitvoerig behandeld.

Trefwoord in groep 1 t/m 8

Groep 1 tot en met 8 krijgt Godsdienstige vorming via de methode 'Trefwoord'. Via Trefwoord maken leerlingen kennis met het vak levensbeschouwing. De leefwereld van de leerlingen en de levensbeschouwelijke thema's staan centraal in deze methode (Trefwoord, z.d.). Deze methode en dus dit vak sluit goed aan bij Bouwsteen 5: Diversiteit van burgerschap, aangezien in deze Bouwsteen leren de leerlingen hoofdzaken over levensbeschouwelijke en religieuze stromingen (SLO, 2021a). De overige inhoud van bouwsteen 5 wordt niet behandeld door de methode Trefwoord.

Geld inzamelen voor goede doelen

De Hanze basisschool zamelt elk schooljaar geld in voor één of meerdere goede doelen. Op deze manier kunnen leerlingen onder andere leren over de bouwstenen Vrijheid en gelijkheid (1) en diversiteit (5) maar dit dekt niet alle componenten van deze bouwstenen (SLO, 2021a).

Bovenstaande laat zien dat er op de Hanze basisschool al allerlei activiteiten worden aangeboden op het gebied van burgerschap en dat een gedeelte van de Bouwstenen Burgerschap al worden gedekt (SLO, 2021a).

2. Visie op burgerschapsonderwijs

In de aangescherpte wet (om actief burgerschap te bevorderen) wordt geacht dat scholen een visie en een programma ontwikkelen waarin burgerschapsvorming wordt beschreven. Binnen basisschool Hanze vinden wij het belangrijk dat leerlingen opgroeien tot vrije, zelfstandige burgers die kennis hebben van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, in ontwikkeling zijn met hun sociale en maatschappelijke competenties en kritisch kunnen denken en handelen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, z.d.).

Om dit te kunnen bereiken zullen de leerlingen ten aanzien van burgerschapsonderwijs, kennis, inzichten en vaardigheden moeten ontwikkelen. De schoolomgeving van de Hanze basisschool kan gezien worden als een omgeving waar actief invulling wordt gegeven aan de drie domeinen van burgerschap: democratie, participatie en identiteit (Bron, 2006). Onze school is voor onze leerlingen de perfecte oefenplaats voor goed burgerschap. *Een maatschappij in het klein.*

Vanuit onze visie vinden wij het dan ook belangrijk dat:

- leerlingen respectvol met elkaar omgaan;
- leerlingen elkaars mening respecteren. Iedereen is gelijkwaardig maar niemand is hetzelfde;
- er een veilig schoolklimaat heerst waarin iedereen zich veilig en geaccepteerd voelt (*we horen bij elkaar: leerlingen, ouders en leerkrachten*);
- leerlingen en medewerkers gestimuleerd worden een open eigen houding te ontwikkelen en een eigen standpunt in te nemen;
- iedereen van onschatbare waarde is en recht heeft op liefde en aandacht;
- leerlingen leren zelfstandig te zijn en leren samenwerken. Hierbij geven de leerkrachten hun verantwoordelijkheid en vrijheid binnen een gestructureerde leeromgeving;
- leerlingen 21e-eeuwse vaardigheden meekrijgen;
- het burgerschapsonderwijs binnen de school doelgericht, samenhangend en herkenbaar moet zijn.

Dit vraagt van ons dat:

- wij aan onze leerlingen handvatten geven om op een respectvolle manier met elkaar om te gaan;
- wij aan onze leerlingen handvatten geven om op een respectvolle manier een eigen mening te geven en elkaars mening respecteren (*iedereen is gelijkwaardig, maar niemand hetzelfde*);
- wij gezamenlijk een prettige leer-, werk- en speelomgeving creëren, waarin veiligheid, plezier en geborgenheid centraal staan en waarin iedereen recht heeft op redelijke grenzen;
- wij allemaal lerende zijn (*leerlingen, ouders en leerkrachten*);
- wij elkaar zien en naar elkaar luisteren (*leerlingen, ouders en leerkrachten*);
- wij proberen uit het kind te halen wat erin zit. De leerkracht stemt de instructie af op de behoeftes van het kind, met andere woorden, we streven ernaar de instructie op de juiste manier, op het juiste moment, met de juiste persoon, op de juiste plek aan te bieden, zodat de leerlingen zich optimaal kunnen ontwikkelen. Daarvoor is een rijke leeromgeving gecombineerd met een duidelijke structuur nodig;
- de leerkrachten kennis hebben van de 21e -eeuwse vaardigheden en dat de leerkrachten deze kunnen overbrengen op de leerlingen op een wijze die bij hun leerlingen past;

- wij concrete leerdoelen hebben beschreven, leerresultaten bijhouden en analyseren omtrent burgerschapsonderwijs, een logische opbouw hanteren hetgeen zorgt voor samenhang en dat het burgerschapsonderwijs zichtbaar is in de praktijk (*er wordt echt stilgestaan bij burgerschapsonderwijs*).

Binnen onze school fungeren de leerkrachten als professionals die op de hoogte zijn van de gezamenlijk gestelde burgerschapsleerdoelen vanuit onze visie en de wettelijke eisen. Onze leerkrachten hebben dan ook een voorbeeldfunctie bij het in de praktijk brengen van deze doelen (*het gedrag wat we willen zien bij de leerlingen, zou een leerkracht zelf moeten tonen*). Binnen het schoolteam is het van belang om regelmatig stil te staan en aandacht te besteden aan de burgerschapsdoelen (bijvoorbeeld door te vergaderen). Hoe we dit gaan realiseren komt later in onderstaand plan aan bod.

Op deze manier willen wij onze leerlingen ontwikkelen tot vrije, zelfstandige burgers die kennis hebben van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, in ontwikkeling zijn met hun sociale en maatschappelijke competenties en kritisch kunnen denken en handelen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, z.d.).

3. Ideale situatie: waar willen we naartoe?

Om te kijken waar wij als school naar toe willen op het gebied van burgerschapsonderwijs, worden de Bouwstenen Burgerschapsonderwijs (SLO, 2021a) als handvatten gebruikt. Deze bouwstenen bieden namelijk een doelgerichte invulling van burgerschapsonderwijs. Onderstaand wordt per bouwsteen onderbouwd wat wij als school willen bereiken.

Bouwsteen 1: vrijheid en gelijkheid

Als school vinden wij het belangrijk dat leerlingen leren wat het belang is van regels begrijpen en weten wat een fijne manier is om met elkaar om te gaan. Kinderen ervaren dat ze vrijheden hebben in het maken van keuzes, maar houden hierbij rekening met de ander. In de bovenbouw worden deze zaken gekoppeld aan de democratische waarden: vrijheid, gelijkheid en solidariteit. We werken toe naar een situatie waarbij we praten over de sfeer in de groep, elkaar helpen, kinderen het verschil kennen tussen plagen en pesten en samen afspraken maken over de omgang met elkaar (SLO, 2021a).

Bouwsteen 2: macht en inspraak

Naast de eerste bouwsteen vinden wij het als school belangrijk dat leerlingen ervaren wat het belang is van besluitvormingsprocessen. Daarbij wordt voor de leerlingen ook duidelijk dat er consequenties zijn wanneer regels, die zijn gesteld door gezaghebbenden, (zowel binnen als buiten de school) niet worden nageleefd (SLO, 2021a).

Bouwsteen 3: democratische cultuur

Verder vinden wij het als school belangrijk dat leerlingen ervaren dat ze hun mening kunnen onderbouwen met argumenten. Er wordt hierbij ook aandacht besteed aan het oplossen van conflicten. De leerlingen leren veel voorkomende oorzaken van conflicten te herkennen. Er wordt tijdens de lessen aandacht besteed aan het creëren van win-win oplossingen bij het oplossen van conflictsituaties. Leerlingen krijgen op school een stappenplan aangereikt om conflicten uit te praten. De leerling leert dat 'nee' durven zeggen belangrijk kan zijn wanneer er sprake is van groepsdruk.

We werken toe naar een hechte groep leerlingen waarbij conflicten door leerlingen op een goede manier opgelost kunnen worden. Leerlingen weten op welke manier zij hiermee om moeten gaan (SLO, 2021a).

Bouwsteen 4: identiteit

Ook willen wij als school dat leerlingen hun gevoelens herkennen en deze kunnen benoemen. Hierbij is het belangrijk dat de leerlingen weten dat mensen gevoelens verschillend kunnen ervaren en dat iedereen een eigen mening hierover mag hebben. In de lessen willen wij dat leerlingen nadenken over boosheid en oefenen met het overbrengen van gevoelens, zowel verbaal als non-verbaal.

We werken toe naar een school waarin iedereen zichzelf kan en mag zijn, waar emoties er mogen zijn en meningen gegeven mogen worden (SLO, 2021a).

Bouwsteen 5: diversiteit

Daarnaast willen wij als school dat leerlingen leren zich te verplaatsen in anderen. Ook willen wij dat leerlingen leren emoties van anderen te herkennen en deze te benoemen. Leerlingen gaan leren over het stellen van gesloten en open vragen en dat je kunt doorvragen om meer kennis over het onderwerp of de persoon op te doen. Hierbij vinden wij het belangrijk dat leerlingen leren dat verschillen niet alleen individueel, maar ook cultureel, religieus of milieubepaald kunnen zijn.

We werken toe naar een situatie waarin leerlingen zich bewust zijn van gevoelens en grenzen van anderen. Leerlingen houden rekening met afwijkende gevoelens en grenzen van de ander (SLO, 2021a).

Bouwsteen 6: solidariteit

Verder willen wij dat leerlingen leren hun verantwoordelijkheid te nemen binnen de groep en daarbij leren wat hun positieve bijdrage kan zijn aan de groep. Ook willen wij ons ervoor inzetten dat leerlingen leren dat je elkaar hoort te helpen en dat je kunt helpen als mediator tijdens conflictsituaties. Daarnaast willen wij dat de bovenbouwleerlingen het principe van gelijkwaardigheid en gelijke rechten begrijpen en dat zij zich verdiepen in de democratie en hoe deze is opgebouwd in Nederland. Hiermee willen wij toewerken naar een situatie waarin leerlingen rekening houden met anderen en vanuit rechtvaardigheidsbesef opkomen voor de ander en een helpende hand bieden wanneer dit nodig is (SLO, 2021a).

Bouwsteen 7: digitaal samenleven

Wij willen als school dat leerlingen inzicht krijgen in hun eigen mediagebruik en leren om hierbij een verantwoordelijke en kritische houding aan te nemen bij het gebruik hiervan. In de bovenbouw worden lessen gewijd aan hoe je online communiceert en cyberpesten.

We willen met burgerschapsonderwijs bereiken dat leerlingen actief en betrokken zijn en dat leerlingen om elkaar denken en zichzelf niet vergeten! (SLO, 2021a).

4. Gekozen interventie: De Vreedzame School

Wij hebben als team ervoor gekozen om onze huidige burgerschapsactiviteiten te behouden (zie: huidige situatie) en *aanvullend* het programma 'De Vreedzame School' te implementeren. De Vreedzame School is in 1998 ontwikkeld. Toentertijd ging het programma van start als een programma om het sociale- en emotionele klimaat in zowel de klas als in de school te verbeteren. Sinds 2006 is De Vreedzame School een samenwerking met de Universiteit van Utrecht; het is nu een compleet en schoolbreed programma voor *democratische burgerschapsvorming en sociale competenties* (kennis, vaardigheden en attitudes, Nederlands Jeugdinstituut, 2017), die in elke groep van de basisschool tegelijkertijd wordt geïmplementeerd (Pauw, 2013).

Aanvullend biedt het programma de mogelijkheid om van de school een oefenplaats voor actieve participatie en democratie te maken, wat goed aansluit op de visie van De Hanze Basisschool.

Een belangrijke reden waarom wij als school voor dit programma hebben gekozen, is omdat het implementeren van één programma de leerkrachten een gevoel van structuur/overzicht geeft. Zij hebben een duidelijke focus om aandacht te besteden aan burgerschapsonderwijs, wat voorheen ontbrak aangezien er meer 'losse eilandjes' waren.

Aansluiting Vreedzame School op de wet (wetsartikel a t/m d)

Sinds 2020 is er een nieuwe versie van De Vreedzame School beschikbaar. Er is echter kritiek geweest of De Vreedzame School wel voldoende aansluit op de nieuwe wet burgerschapsonderwijs. De Vreedzame school heeft daarom het lesprogramma aangepast zodat dit beter hierop aansluit. In deze versie staan de onderdelen sociale veiligheid, gedrag en competenties, omgaan met sociale media en kritisch denken veel meer op de voorgrond. Hierdoor sluit De Vreedzame School goed aan op de aangescherpte wet burgerschapsonderwijs (Nederlands Jeugdinstituut, 2017).

Allereerst sluit De Vreedzame School aan bij **wetsartikel a**. Zo is er binnen De Vreedzame School aandacht voor eigen identiteitsontwikkeling. Een uitgangspunt hierbij is het in verbinding staan met de ander, de groep, de school en de wijk. Verder staan er in het programma van De Vreedzame School sociale normen die aansluiten op de waarden uit de Nederlandse grondwet (CED-groep, 2022).

Ten tweede sluit De Vreedzame School aan bij **wetsartikel b**. Zo staat positieve conflictoplossing hoog in het vaandel binnen het programma, het betreft één van de hoofddoelstellingen. Er worden sociale en maatschappelijke competenties aangeleerd, die nodig zijn om goed te kunnen functioneren in een pluriforme democratische samenleving (CED-groep, 2022).

Ten derde sluit De Vreedzame School aan bij **wetsartikel c**. Zo wordt er binnen het programma veel aandacht besteed aan diversiteit en respect voor alle vormen van diversiteit. In het programma wordt veel aandacht besteed aan het vermogen om je in een ander te kunnen verplaatsen. Ook het belang van inclusie en het tegengaan van discriminatie en uitsluiting staan hoog in het vaandel binnen het programma, wat goed aansluit bij wetsartikel c (CED-groep, 2022).

Tot slot sluit De Vreedzame School goed aan bij **wetsartikel d**. Zo dient het programma te helpen bij het vormgeven van de school als oefenplaats voor democratisch burgerschap en actieve participatie, aldus wetsartikel d (CED-groep, 2022).

Doelen van het programma

Binnen het programma De Vreedzame School staan onderstaande doelen centraal (*concrete leerdoelen*), die goed aansluiten op onze ideale situatie (*waar willen we naartoe?*). Zo sluiten deze doelen goed aan op de zeven Bouwstenen Burgerschap (SLO, 2021):

- **constructief conflicten oplossen** (bouwsteen 1: Vrijheid en gelijkheid; bouwsteen 2: Macht en inspraak; bouwsteen 3: Democratische cultuur);
- **gezamenlijke besluitvorming** (bouwsteen 1: Vrijheid en gelijkheid; bouwsteen 2: Macht en inspraak; bouwsteen 3: Democratische cultuur);
- **verantwoordelijkheid nemen voor elkaar en voor de gemeenschap** (bouwsteen 4: Identiteit; bouwsteen 5: Diversiteit; bouwsteen 6: Solidariteit);
- **een open houding aannemen tegenover verschillen/diversiteit tussen mensen** (bouwsteen 4: Identiteit; bouwsteen 5: Diversiteit; bouwsteen 6: Solidariteit);
- **kennis van volgens welke principes onze democratische samenleving is ingericht** (bouwsteen 1: Vrijheid en gelijkheid; bouwsteen 2: Macht en inspraak; bouwsteen 3: Democratische cultuur);
- **een kritische houding ontwikkelen** (bouwsteen 7: Digitaal Samenleven).

Hiermee wil men er dus voor zorgen dat de school en de klas een oefenplaats zijn voor democratisch burgerschap, met een positief sociaal klimaat, waarin:

- leerlingen een stem krijgen;
- leerlingen zich gehoord en gezien voelen;
- iedereen op een positieve manier met elkaar omgaat;
- er minder sprake is van handelingsverlegenheid bij de leerkrachten.

Effectiviteit van het programma

Er zijn inmiddels diverse onderzoeken (evaluatieonderzoek en mixed-method onderzoek) verricht naar het programma De Vreedzame School (Pauw, 2013; Stolk, 2013; Day, 2014). Uit deze onderzoeken blijkt dat er in de perceptie van de leerkrachten van de onderzochte scholen een significant verschil is in het groeps- en schoolklimaat en het gedrag van leerlingen vóór en na de implementatie van het programma. Verder geven veel leerkrachten aan dat hun leerkrachtgedrag is verbeterd n.a.v. het programma. De burgerschapscompetenties van de leerlingen zijn na het ondergaan van het programma bovendien hoger dan voorheen.

Kwaliteitszorg

Er worden binnen het programma De Vreedzame School diverse instrumenten ingezet, waarmee kan worden gemeten of de doelen worden behaald. Dit ontbreekt nog binnen ons huidige burgerschapsprogramma. Allereerst is er een **Vragenlijst Groepsklimaat**. Deze vragenlijst dient door de groepsleerkracht ingevuld te worden. Hiermee wordt in kaart gebracht in hoeverre de doelen van het programma zijn behaald. Er zijn diverse varianten: zowel voor de onderbouw, middenbouw als bovenbouw. Voor de bovenbouw is er aanvullend ook een leerlingen variant beschikbaar. Per groep wordt er één vragenlijst ingevuld, één of twee keer per schooljaar. Het tijdstip voor afname is oktober/november bij afname één en april/mei bij het tweede afnamemoment.

Ten tweede is er een **veiligheidsthermometer** beschikbaar in twee versies. Zo is er een versie voor groep 2 t/m 4 en een versie voor groep 5 t/m 8 beschikbaar. Hiermee wordt de mate van sociale veiligheid onder de leerlingen in kaart gebracht.

Ten derde is er het **borgingsinstrument**: dit instrument brengt de stand van zaken t.a.v. de implementatie van De Vreedzame School in kaart. Hiermee krijgt de Hanze basisschool input voor het opstellen van een borgingsplan met concrete ambities voor de komende beleidsperiode. (Pauw, 2013).

Tot slot is er kwaliteitszorg aan de hand van **de Vragenlijst Onderzoek De Vreedzame School**. Deze vragenlijst gaat over het gedrag en de competenties van zowel de leerlingen als van de leerkrachten. De vragenlijst wordt meermaals ingevuld door alle leerkrachten van groep 1 t/m 8. Allereerst vindt er voorafgaand aan de implementatie een nulmeting plaats. Vervolgens wordt deze vragenlijst jaarlijks ingevuld, zodat de school een duidelijk beeld heeft van het effect van de implementatie van het programma.

Aanpak/planning

De Vreedzame School wordt structureel geïmplementeerd binnen de Hanze basisschool, per september 2023. Het eerste jaar van de invoering van De Vreedzame School is een 'pilot'. Het programma wordt (als het ware) getest en waar nodig aangepast. De interventie wordt uiteindelijk gedurende het tweede invoeringsjaar in elke groep van de Hanze basisschool tegelijk ingevoerd. Hieronder wordt toegelicht hoe ons team dat concreet gaat aanpakken en volgens welk tijdpad (*invoeringsfase 1 & 2*).

Financiering

De school moet eenmalig licentiekosten betalen van € 630,25 (ex. BTW). Voor elke groep is er verder een lesmap nodig van € 75,- tot € 120,- per stuk (incl. BTW). Voor de kleutergroepen bestaat er een basislijst met prentenboeken. Verder zijn er kosten gekoppeld aan de externe trainingen, deze kosten zijn afhankelijk van het uurtarief. De Hanze basisschool financiert dit allen vanuit de basissubsidie vanuit het Nationaal Programma Onderwijs (NPO).

- **Invoeringsfase 1 (september 2023 - september 2024):**

- **Stap 1: Introductie van het programma (september 2023)**

Voordat het programma De Vreedzame School geïmplementeerd kan worden binnen Hanze basisschool, is het belangrijk dat iedereen binnen de school op de hoogte wordt gebracht van het programma en wat het getracht te bereiken.

- Het bezoeken van De Vreedzame School 'De Swoaistee: Jenaplan Kindcentrum' in Lewenborg door de directie, IB-er en de leerkrachten. Dit bezoek dient ter inspiratie en motivatie voor het implementeren van De Vreedzame School.

- **Stap 2: Informatiebijeenkomst (oktober 2023)**

- Voorlichting aan het team door een informatiebijeenkomst te organiseren voor al het personeel, waarbij het programma wordt toegelicht en vragen beantwoord worden. In deze eerste bijeenkomst wordt ook aan het team uitgelegd wat de bedoeling precies is. Er wordt een link gelegd met de nieuwe wetgeving en met de doelen hiervan. De voorlichting zal worden gegeven door een gelicenseerde trainer (van De Vreedzame School). Aanvullend voeren de leerkrachten nulmeting uit (de Vragenlijst Onderzoek De Vreedzame School), zodat gezamenlijk kan worden geïnventariseerd waar de school nu staat wat betreft hun burgerschapsonderwijs.
- Voorlichting aan en betrekken van ouder(s)/verzorger(s) door de implementatie van De Vreedzame School aan te kondigen in de nieuwsbrief en een ouderavond te organiseren. Gedurende de ouderavond krijgen de ouders zowel informatie als een les uit De Vreedzame School aangeboden; zodat zij ervaren wat het programma inhoudt. Ook deze voorlichting wordt verzorgd door een gelicenseerde trainer van De Vreedzame School.

- **Stap 3a: Het opstellen van een interne stuurgroep (oktober 2023)**

Er wordt een interne stuurgroep opgesteld, bestaande uit leerkrachten, de IB-er, een orthopedagoog en ouders. Deze interne stuurgroep komt vijf keer bij elkaar gedurende het eerste invoeringsjaar. Dit gebeurt onder begeleiding van een externe adviseur. Ook na de invoeringsfase blijft deze interne stuurgroep bestaan. Zij hebben de volgende verantwoordelijkheden tijdens én na de invoeringsfasen:

- het coördineren van het programma;
- het opstellen van een plan van actie;
- het stimuleren van collega's in de uitvoering van De Vreedzame School;
- Het volgen van de voortgang;
- het bewaken van de gemaakte afspraken;
- ondersteuning bij het vormgeven van de training voor de leerkrachten;
- het voorbereiden van de ouderavond(en);
- het bewaken van de kwaliteit (a.d.h.v. het Kwaliteitszorginstrument).

- **Stap 3b: Het opstellen van een ouderwerkgroep (oktober 2023)**
Er wordt een ouderwerkgroep van circa 5 ouders/verzorgers samengesteld die meedenken over de invoering van De Vreedzame School. Tijdens de informatiebijeenkomst wordt er aan ouders gevraagd of zij willen nadenken over deelname in/aan de werkgroep. Middels 'online' contact (e-mail en de website) zullen de ouders de mogelijkheid hebben om zich aan te melden en verdere vragen te stellen. Ook krijgen zij via de mail een informatiefolder (hierin staat de belangrijkste informatie vermeld over het programma en de deelname aan de ouderwerkgroep). Het is de bedoeling dat er uit verschillende groepen ouders deelnemen aan de werkgroep. De ouders/verzorgers zullen na de herfstvakantie worden benaderd.
- **Stap 4: Introductietraining voor het leerkrachtenteam (januari 2024)**
De leerkrachten krijgen in januari 2024 een introductietraining van De Vreedzame School door de externe trainers. Gedurende deze introductietraining wordt ook vermeld dat de leerkrachten gedurende de rest van het schooljaar minimaal 3 keer een Vreedzame School les moeten geven in hun klas, zodat ze hier alvast mee kunnen oefenen.
- **Stap 5: De leerkrachten geven aan hun eigen groep minimaal 3 keer een proefles uit het programma van De Vreedzame School (tussen januari-juli 2024)**
In de periode tussen januari t/m juli 2024 moeten alle leerkrachten minimaal 3 keer een proefles uit het programma van De Vreedzame School in hun eigen groep geven. Hierdoor raken ze alvast bekend met de werkwijze van De Vreedzame School en kunnen ze evalueren op het gebruik ervan.
- **Stap 6: Evaluatie op het eerste invoeringsjaar (juli 2024)**
De interne stuurgroep coördineert de evaluatie op het eerste invoeringsjaar. Zij voeren hiervoor de volgende activiteiten uit:
 - Evalueren met de ouderwerkgroep: tot welke inzichten zijn zij gekomen en hoe willen ze dit meenemen in de implementatie van De Vreedzame School?
 - Evalueren met de leerkrachten: hoe hebben zij het geven van de proeflessen ervaren en welke punten moeten worden meegenomen in de implementatie van De Vreedzame School?
- **Stap 7: Het opstellen van een actieplan/borgingsplan (oktober 2024)**
De stuurgroep stelt n.a.v. de evaluaties een actieplan op dat aangeeft hoe het programma De Vreedzame School geïmplementeerd zal worden binnen Hanze basisschool. Binnen dit actieplan staat vermeld welke activiteiten gepland worden, wie verantwoordelijkheden hebben voor de uitvoering hiervan en welke middelen hiervoor nodig zijn.
- **Invoeringsfase 2 (september 2024 - september 2025)**
 - **Stap 1: Trainingen voor het schoolteam door een externe trainer (september, november 2023 en januari, maart 2024)**
Training voor het schoolteam door een externe trainer. Er vinden vier trainingen plaats. Deze trainingen zijn gericht op het geven van vreedzame conflicthantering en het bevorderen van een positieve schoolcultuur.
 - **Stap 2: Implementatie van De Vreedzame School (september 2024)**
Nadat de eerste training voor het schoolteam in september heeft plaatsgevonden, start de implementatie van De Vreedzame School in elke groep van de Hanze basisschool.

- **Stap 3: Teambijeenkomsten (september, november 2024 en januari, maart, mei 2025)**
Er vinden vijf teambijeenkomsten plaats, geleidelijk verdeeld over het schooljaar. Gedurende deze teambijeenkomsten wordt gereflecteerd op de implementatie van De Vreedzame School en wisselen de leerkrachten ervaringen met elkaar uit. Op basis van deze resultaten kan het programma eventueel aangepast/bijgesteld worden.
- **Stap 4: Stuurgroepbijeenkomsten (september, november 2024 en januari, maart, mei, 2025)**
Er vinden vijf stuurgroepbijeenkomsten plaats, geleidelijk verdeeld over het schooljaar.
- **Stap 5: Training leerlingmediatie (november 2024)**
Een aantal leerlingen uit de bovenbouw van de Hanze basisschool krijgen een training leerlingmediatie van drie dagdelen aangeboden door zowel externe als interne trainers. Na deze training heeft dagelijks een tweetal mediators de verantwoordelijkheid om leerlingen die hun conflict niet onderling kunnen oplossen, te helpen.
- **Stap 6: Evalueren (januari 2025 en mei 2025)**
Er vinden in dit schooljaar twee evaluatiemomenten plaats, eenmaal in januari 2025 en eenmaal in mei 2025. De interne stuurgroep bewaakt dit proces. Binnen dit kwaliteitszorginstrument zijn de verschillende doelen opgenomen en kan worden geëvalueerd of de doelen zijn behaald. De volgende kwaliteitszorginstrumenten worden ingezet:
 - vragenlijst groepsklimaat;
 - veiligheidsthermometer;
 - vragenlijst 'Onderzoek De Vreedzame School'.

De Hanze basisschool krijgt twee jaar lang externe begeleiding bij de invoering van De Vreedzame School. Na deze twee invoeringsjaren bewaakt de interne stuurgroep het verdere verloop van De Vreedzame school binnen Hanze basisschool. Er wordt om het halfjaar geëvalueerd op de methode.

5. Praktische handleiding voor leerkrachten

Onderstaand wordt de praktische handleiding voor de leerkrachten van de Hanze basisschool toegelicht. Wij willen als school ervoor zorgen dat de leerkrachten een zo concreet mogelijk beeld hebben van De Vreedzame School en voldoende handvatten krijgen aangeboden. We gaan in op de volgende zaken:

- de inhoud van het programma wordt uitgebreid (lessenserie en alle overige activiteiten uit het programma);
- 2 bruikbare voorbeeldlessen van De Vreedzame School.

Inhoud van het programma

Lessenserie

Eén keer per week worden de Vreedzame Schoollessen gegeven. De les kan naast de huidige lessen worden gegeven. In het rooster van de groepen van de Hanze basisschool is ruimte om de Vreedzame Schoollessen te implementeren. De invulling en inhoud van het programma verschilt per groep. Zo gaan de lessen bij de kleutergroepen (1/2) met name over gevoelens en samenhang. Vanaf groep 3 tot en met groep 5 wordt er aanvullend aandacht besteed aan communicatie en mediatie. In de bovenbouw (groep 6, 7 en 8) worden de lessen uitgebreid in het aanleren van het mediatie stappenplan. In groep 8 is er bovendien een speciaal programma, waarbij specifiek aandacht wordt besteed aan de overgang naar de middelbare school.

Voor elke groep (groep 1 t/m groep 8) zijn er lesmappen met lessen voor het hele schooljaar ontwikkeld. Deze lessen van 30-40 minuten worden eenmaal per week uitgevoerd. Er zijn in totaal 38 lessen verdeeld over 6 blokken, waarbij de volgende thema's worden behandeld*:

- **Blok 1:** 'We horen bij elkaar' - over groepsvorming en een positief sociaal klimaat creëren. De leerkracht maakt samen met de leerlingen afspraken over hoe ze met elkaar omgaan in de klas. De leerlingen bedenken zelf taken en verantwoordelijkheden (10 lessen);
- **Blok 2:** 'We lossen conflicten zelf op' - over conflicthantering. De leerlingen leren de betekenis van het begrip 'conflict' en ze leren hoe ze een conflict kunnen oplossen (6 lessen);
- **Blok 3:** 'We hebben oor voor elkaar' - over communicatie. Er wordt aandacht besteed aan de rol van misverstanden, het verplaatsen en inleven in een ander en actief luisteren en samenvatten (6 lessen);
- **Blok 4:** 'We hebben hart voor elkaar' - over gevoelens. In deze lessen leren de leerlingen om hun eigen gevoelens te herkennen en erover te kunnen praten en het erkennen en accepteren van de gevoelens van een ander (6 lessen);
- **Blok 5:** 'We dragen allemaal een steentje bij' - over verantwoordelijkheid. In deze lessen leren de leerlingen over mediatie en leerlingparticipatie; aldus hoe zij een bijdrage kunnen leveren aan de gemeenschap (4 lessen);
- **Blok 6:** 'We zijn allemaal anders' - over diversiteit. In deze lessen leren de leerlingen om open te staan voor verschillen. De leerlingen gaan overeenkomsten en verschillen in hun school/klas, de omgeving van de school, hun familie en de wereld onderzoeken (6 lessen).

*Voor nadere specificatie van de lessen *per leerjaar*, kan het volgende overzicht worden bekeken: <https://apollo11.nl/overons/vreedzame-school/>.

Er is een sterke focus op toepassing van deze thema's in de praktijk. Bij elke les zijn een aantal activiteiten die na de les moeten worden uitgevoerd, zodat hetgeen dat in de les is uitgelegd, in de dagelijkse praktijk kan worden toegepast. Burgerschapsvaardigheden leer je namelijk niet alleen in een les, maar door als leerkracht een omgeving te creëren waarin leerervaringen opgedaan kunnen worden. Leerlingen dienen in échte, betekenisvolle situaties dit te leren. Dit sluit goed aan op onze visie.

Er dient echter wel continu rekening te worden gehouden met de kerngedachte: 'De Vreedzame School is veel meer dan louter een serie lessen!'. Hiermee wordt bedoeld dat er gestreefd wordt naar een cultuur in de school/klas waarin leerlingen zich gehoord en gezien voelen en een stem krijgen. De lessen uit het programma van De Vreedzame School zijn een **hulpmiddel/kapstok**. Het belangrijkste aspect is de toepassing van het gedachtegoed van De Vreedzame School door de leerkrachten op elk moment in elke situatie; dus niet alleen gedurende De Vreedzame Schoollessen maar gedurende de gehele lesdag. Alle situaties dienen te worden benut. Als leerkracht vervul je een voorbeeldrol en zoek je naar een balans tussen het samen leren en het individuele leren. De leerkracht heeft een begeleidende en bewakende rol (Meijer, 2006). Als er een veilige en warme relatie is tussen een leerkracht en een leerling bevordert dit de betrokkenheid, motivatie en prestaties binnen verschillende schoolvakken. Er ontstaan belemmeringen in de ontwikkeling als er sprake is van conflictvolle relaties (Koomen et al., 2017). De leerkracht heeft dus een groot effect op leerlingen. Vooral bij kwetsbare groepen (leerlingen met leerproblemen en leerlingen uit lagere sociale milieus) zie je grote effecten als de relatie met de leerkracht(en) niet goed is. De relatie met de leerkracht kan in deze kwetsbare groepen een verschil maken (Koomen et al., 2017). Daarom is het belangrijk dat leerkrachten ook goed begeleid worden. Binnen de lessen van De Vreedzame School wordt aandacht besteed aan leerkrachtgedrag (na de les)

en worden suggesties gegeven hoe leerkrachten ook buiten de les aandacht kunnen besteden aan het desbetreffende thema (van de lessen). In de gemeenten Groningen en het Hogeland heb je verschillende 'groepen' mensen. Leerlingen met leerproblemen en leerlingen uit lagere sociale milieus zijn hier ook aanwezig. Het burgerschapsonderwijs sluit daarom goed aan bij de populatie en de leefomgeving van de school.

Aanvullende inhoud van het programma

Naast een lessenserie voor alle groepen bestaat het programma van De Vreedzame School uit:

- Een training voor het schoolteam; tijdens het eerste jaar van de invoering van het programma hebben de leerkrachten verschillende bijeenkomsten. In deze bijeenkomsten wordt kennis gemaakt met de uitgangspunten van het programma en met de lessen. Ook gaan de leerkrachten tijdens de bijeenkomsten kijken naar het ontwikkelen van een gezamenlijke visie en hoe het programma dagelijks toegepast kan worden (Nederlands Jeugdinstituut, 2017).
- Klassenbezoeken; tijdens deze bezoeken worden de klassen bezocht en kunnen de leerkrachten gecoacht worden (Nederlands Jeugdinstituut, 2017);
- Een informatieavond en workshops voor ouders; in het invoeringsjaar wordt er een ouderavond georganiseerd en zullen de ouders/verzorgers worden voorgelicht over 'De Vreedzame School'. Op deze manier krijgen ouders de mogelijkheid om hun kinderen te ondersteunen bij geleerde vaardigheden (van het programma). In het tweede jaar kunnen er workshops georganiseerd worden voor ouders. Bijvoorbeeld over een thema als 'conflicten in het gezin'. Via nieuwsbrieven worden ouders op de hoogte gehouden over de thema's die spelen in een bepaald blok (Nederlands Jeugdinstituut, 2017);
- Een training voor leerlingmediatoren; binnen De Vreedzame School is mediatie erg belangrijk. Enkele leerlingen zullen worden opgeleid om leerlingmediator te worden. Zo zijn leerlingen zelf verantwoordelijk voor het oplossen van problemen/conflicten. Leerlingen zijn voor (een deel) van de dag het aanspreekpunt om conflicten op te lossen. Zo kunnen leeftijdsgenoten elkaar helpen en beïnvloeden (Nederlands Jeugdinstituut, 2017).

Twee bruikbare voorbeeldlessen van De Vreedzame School

De methode Vreedzame School biedt, zoals aangegeven, op basis van 6 blokken lesactiviteiten aan. Een uitgebreid overzicht hiervan is weergegeven in *Bijlage 1*. Je mag de les naar eigen inzicht aanpassen. Kijk hierbij altijd wel naar het doel van het betreffende blok. Om je als leerkracht een beeld te geven van de verschillende lessen zijn in de bijlage twee voorbeeldlessen uitgewerkt (*Bijlage 2.1 en 2.2*).

Samenvatting voorbeeldles 1 (les 14, groep 4).

Zoals hierboven is beschreven is De Vreedzame School opgebouwd uit 6 blokken. In blok 2 leren leerlingen om zonder hulp van jou als leerkracht zelfstandig conflicten op te lossen. Om een indruk te geven van hoe de kinderen dit leren is er in de bijlage een voorbeeld les opgenomen (zie *Bijlage 2.1*). Tijdens deze les leren de kinderen om oplossingen te verzinnen waarmee beide partijen tevreden zijn. Er worden coöperatieve werkvormen aangereikt die de leerkrachten kunnen gebruiken (Nederlands Jeugdinstituut, 2017).

Samenvatting voorbeeldles 2 (les 1.6, groep 7)

In blok 1 leren de leerlingen samen met behulp van de leerkracht omgangsafspraken maken voor in de klas. De afspraken komen op een poster te staan waar de leerlingen hun handtekening onder zetten. In de bijlage is een voorbeeld les opgenomen (zie *Bijlage 2.2*). Tijdens deze les leren de kinderen om samen tot goede omgangsafspraken te komen. Er worden verschillende coöperatieve werkvormen ingezet (Nederlands Jeugdinstituut, 2017).

6. Praatplaat

Samengevat komt hetgeen is beschreven in dit ontwikkelplan naar voren in de gemaakte praatplaat. In de praatplaat wordt geschetst waar wij als school staan, onze visie, de ideale situatie, de gekozen interventie(s) en de praktische handleiding voor de leerkrachten. De praatplaat is gevoegd in de bijlage (zie *Bijlage 3*).

Literatuurlijst

- Apollo11. (z.d.). *Vreedzame school*. Geraadpleegd op 3 januari 2023 van <https://apollo11.nl/overons/vreedzame-school/>
- Basicly. (z.d.). *Wat betekent digitale geletterdheid?* Geraadpleegd op 29 december 2022 van <https://blog.basicly.co/wat-betekent-digitale-geletterdheid>
- Blink. (z.d.). *Blink Wereld: Burgerschap*. Geraadpleegd op 11 december 2022 van <https://blink.nl/blink-wereld/zo-werkt-blink-wereld/burgerschap/>
- Bron, J. (2006). *Een basis voor burgerschap: een inhoudelijke verkenning voor het funderend onderwijs*. SLO.
- CED-groep. (2022). *Waarom De Vreedzame School aansluit bij de aangescherpte wet burgerschapsonderwijs*. Geraadpleegd op 12 december 2022 van https://www.cedgroep.nl/files/DVS-wet_burgerschapsonderwijs-DEF.pdf
- Dawson, P., & Guare, R. (2013). *Coachen van kinderen en adolescenten met zwakke executieve functies, praktische strategieën voor thuis en op school*. Hogrefe uitgevers.
- Day, M. (2014). *Impact van de Vreedzame aanpak op de burgerschapscompetenties van kinderen: Een voorloper van het effectiviteitsonderzoek naar De Vreedzame Wijk. Masterthesis Universiteit Utrecht*. Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken, Faculteit Sociale Wetenschappen.
- De Vreedzame School. (z.d.a). *Win-win-oplossingen*. Geraadpleegd op 8 januari 2023 van https://www.vreedzame.school/images/dvs/downloads/algemeen/voorbeeldlessen/DD_2.0/DVS-Groep_4_Blok_2.pdf
- De Vreedzame School. (z.d.b). *Samen afspraken maken*. Geraadpleegd op 18 januari 2023 van https://www.vreedzame.school/images/dvs/downloads/algemeen/voorbeeldlessen/DD_2.0/DVS-Groep_7_Blok_1.pdf
- Inspectie van het Onderwijs. (2022). *Burgerschapsonderwijs op basisscholen moet verder ontwikkeld worden*. Geraadpleegd op 13 december 2022 van <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/burgerschap/nieuws/2022/03/09/burgerschapsonderwijs-op-basisscholen-moet-verder-ontwikkeld-worden>
- Koomen, H. M. Y., Roorda, D. L., Spilt, J. L., van Steensel, R., & Segers, E. (2017). Succesvol lezen in het onderwijs, 3 - 13. In *Zonder relatie geen prestatie: het belang van een persoonlijke relatie met de leerkracht gedurende de schoolloopbaan*. essay, Eburon, 2017.
- Mars, A. (2016). *Hoe krijg je ze mee?* Koninklijke Van Gorcum.
- Meijer, M. J. (2006). Het kind als onderzoeker. *Meesterlijk: Inspirerende essenties van leren (Windesheim-OSO-reeks, nr. 5)*, (5), 9.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (z.d.). *Wettelijke opdracht burgerschap*. Onderwijsinspectie.nl. Geraadpleegd op 6 januari 2023 van <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/burgerschap/wettelijke-opdracht>

- Nederlands Jeugdinstituut. (2017). *Interventie: De Vreedzame School*. Nederlands Jeugdinstituut.
- Pauw, L. (2013). *Onderwijs en burgerschap: wat vermag de basisschool Onderzoek naar De Vreedzame School*. Universiteit Utrecht (proefschrift). SWP.
- SLO. (2021a). *Bouwstenen Burgerschap*. Geraadpleegd op 8 december 2022 van <https://www.slo.nl/@19351/bouwstenen-burgerschap/>
- SLO. (2021b). *Handreiking burgerschap funderend onderwijs*. Geraadpleegd op 18 december 2022 van <https://www.slo.nl/@19706/handreiking-burgerschap-funderend/>
- Stolk, E. (2013). *De Vreedzame School. Burgerschapsvorming in Nederland*. CED-groep/ Universiteit Utrecht.
- Trefwoord. (z.d.). *Trefwoord - Methode levensbeschouwing voor het basisonderwijs*. Geraadpleegd op 29 december van <https://www.trefwoord.nl>

Bijlagen

Bijlage 1	–	Blokplan voor de lessen
Bijlage 2.1	–	Voorbeeldles 1 DVS: Win-win oplossingen
Bijlage 2.2	–	Voorbeeldles 2 DVS: Gezamenlijk afspraken maken
Bijlage 3	–	Praatplaat

Bijlage 1: Blokplan voor de lessen

Blok 1: We horen bij elkaar

Doel Blok 1: Groepsvorming, bevorderen positief sociaal klimaat, waarin leerlingen zich mede verantwoordelijk voor voelen.

Belangrijkste activiteiten blok 1:

Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
Les 2: Helderheid over regels en afspraken in de klas	Les 2: Onderscheid tussen regels en afspraken wordt besproken	Les 2: Onderscheid tussen regels en afspraken wordt besproken	Les 2: Leerlingen leren kritisch reflecteren (gr. 8)
Les 7: Leerlingen oefenen met het geven van opstekers	Les 6: Leerlingen ervaren dat je een meningsverschil kunt hebben	Les 3/4: Leerlingen maken een takenlijst die ze kunnen uitvoeren in de klas + taakverdeling	Les 4: Taken verdelen (solliciteren op een taak + verdelen)
Les 8: Leerlingen leren hun grens aan te geven door STOP! HOU OP! Te gebruiken	Les 8: Creatieve opdracht in duo's	Les 5: Positief kritiek formuleren	Les 5: Leerlingen denken na over de sfeer in de klas en gebruiken hierbij opstekers en afbrekers
	Les 9: Verschil tussen pesten en plagen wordt besproken (gr. 4)	Les 9: Wat kun je doen als er gepest wordt in de klas?	Les 6: Afspraken maken: Contract omgangsafspraken tekenen
	Les 10: Leerlingen maken een poster met de laatste omgangsafspraken		Les 7/8/9: Boek maken over zichzelf Doel: zelfreflectie en zelfkennis

Blok 2: We lossen conflicten zelf op

Doel Blok 2: Leerlingen leren zelfstandig conflicten op te lossen

Belangrijkste activiteiten blok 2:

Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
Les 12: Herkennen van ruzie	Les 12: De drie petjes Manieren waarop je kunt reageren op conflict, ruzie, ander zijn zin geven, er over praten	Les 11: Oplossen van erge conflicten	Les 11: Wereldconflicten Onderscheiden van verschillende belangen in een conflict
Les 13: Goed maken van ruzie	Les 14: Win-win oplossingen: beide tevreden	Les 12: Leren met elkaar het gesprek aan te gaan bij een conflict (toepassen gele pet)	Les 11: Groepsdruk Leren dat durven 'nee' te zeggen belangrijk is (gr. 8)
Les 14: Leerlingen leren de strategie: 'om de beurt'	Les 16: Uitpraten van een conflict Stappenplan Praat het uit (let op: geven les 12 noodzakelijk, voor uitleg gele pet)	Les 14: Win- win oplossingen: wat is een compromis en oefenen met vinden van de juiste oplossing	Les 14/15: Geven en ontvangen van kritiek

Blok 3: We hebben oor voor elkaar

Doel blok 3: Leerlingen leren belangrijke communicatieve vaardigheden zoals duidelijk communiceren, luisteren naar de ander, vragen stellen, verplaatsen in de ander en een meningsverschil op te lossen

Belangrijkste activiteiten blok 3:

Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
Les 18: Poster maken: zo praten wij met elkaar	Les 18/19: Nadenken over misverstanden in de eigen context	Les 18: Hoe corrigeer je een misverstand?	Les 17: Manieren om te communiceren (face-to-face, social media)
Les 20: Iets aardig vragen	Les 22: Het samen eens worden	Les 20: Overtuigen met behulp van argumenten	Les 18: Pesten en cyberpesten
		Les 21: Naar elkaar leren luisteren en goed doorvragen	Les 20: Debatteren
Les 22: Eens worden met elkaar/samen kiezen		Les 22: Houden van vergadering/debat	Les 21: Bereiken van overeenstemming

Blok 4: We hebben hart voor elkaar

Doel blok 4: Leerlingen leren omgaan met hun eigen gevoelens en leren zich inleven in de gevoelens van anderen mensen.

Belangrijkste activiteiten blok 4:

Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
Les 27: Leren omgaan met gevoelens van zichzelf en van de andere en laten zien hoe ze zich voelen in verschillende situaties	Les 23 en 24: Herkennen en benoemen van gevoelens en gevoelens overbrengen	Les 26: Denken na over uitlachen en uitgelachen worden. Ze leren op te komen voor elkaar.	Les 26: Denken na over buitensluiten en wat dat met iemand doet. Wat kunnen ze doen voor iemand die zich niet thuis voelt in de groep?

Blok 5: We dragen allemaal een steentje bij

Doel blok 5: Leren wat mediatie is en krijgen kennis over inzicht in democratie.

Belangrijkste activiteiten blok 5:

Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
Les 29 en 31: We doen het samen en helpen elkaar	Les 31 en 32: Leren wat een mediator is. De leerling mediators leggen uit hoe dit te werkt gaat	Les 31: Bepalen samen hun bijdrage aan de school. In groepjes worden 3 ideeën uit de vorige les gehaald. Met de hele klas wordt vervolgens een keuze gemaakt voor de 3 ideeën die ook echt uitgevoerd gaan worden	Les 31: Leren dat de algemene rechten in de Grondwet staan en dat iedereen zich daaraan moet houden

Blok 6: We zijn allemaal anders

Doel blok 6: De leerlingen hebben een open houding wat verschillen tussen mensen betreft. In groep 8 bekijken de leerlingen terug op hun basisschooltijd en nemen door middel van een brief afscheid van elkaar en van de school.

Belangrijkste activiteiten blok 6:

Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
Les 37: Door middel van prentenboeken leren leerlingen over verschillen en overeenkomsten tussen mensen	Les 37: De overeenkomsten en verschillen bespreken van de leerlingen in de klas.	Les 37: De leerlingen leren dat verschillen ook op andere vlakken kunnen plaatsvinden.	Les 33: De leerlingen van groep 8 reflecteren op hun schoolcarrière en schrijven een brief hierover.

(Apollo11, z.d.)

Bijlage 2.1: Voorbeeldles 1 DVS: Win-win oplossingen

Blok 2 | Groep 4 | Les 4

Doel blok 2: Leerlingen leren om zelfstandig en op een constructieve manier conflicten op te lossen.

Les doel: Leren hoe je een conflict op kunt lossen waarbij beide partijen tevreden zijn.

FASE 1 Terugblik:

Vraag de leerlingen met welk blok/thema/doel we bezig zijn.

[Ruzie/conflict oplossen]

FASE 2 Oriëntatie:

Vandaag gaan jullie leren hoe je conflicten op kunt lossen zodanig dat je allebei tevreden bent. Op oplossing waarbij je allebei tevreden bent noem je een win-win-oplossing.

FASE 3/4 Uitleg | Begeleidende inoefening

Leg de leerlingen uit dat ze een rollenspel gaan spelen. Het rollenspel gaat over een broer en zus die beide iets anders willen kijken op de tv.

Kies twee leerlingen die het rollenspel gaan uitvoeren en voer deze uit.

Je stopt het rollenspel en geeft aan dat de leerlingen zo in tweetallen oplossingen gaan verzinnen. Oneven? Dan is er één drielal.

Geef een korte denktijd van ongeveer één minuut. Daarna begint het uitwisselen van de oplossingen. De jongste leerling begint met uitwisselen. Hierbij kun je de coöperatieve werkvorm van De Vreedzame School gebruiken: Tweepaat (zie afbeelding).

Let er op dat de leerlingen van beurt wisselen.

Tweepaat
In tweetallen geven de leerlingen om de beurt een antwoord op een vraag.

1. De leerkracht stelt een open vraag waarop meerdere korte antwoorden mogelijk zijn. De leerkracht geeft aan wat na afloop teruggevraagd gaat worden.
2. De leraar geeft kort denktijd.
3. De leraar geeft aan wie mag beginnen.
4. De leerlingen geven om de beurt antwoord.
5. De leerkracht vraagt na afloop een aantal leerlingen een voorbeeld te noemen.

Figuur 1: Tweepaat (De Vreedzame School, z.d.a)

Selecteer een aantal tweetallen dat het rollenspel afmaakt met de door hun verzonnen 'win-win-oplossing'

Vraag een paar leerlingen welk tweetal de beste oplossing had. Waarom had dit tweetal de beste oplossing?

[Waarschijnlijk omdat beide partijen tevreden waren met de oplossing]

Benadruk de win-win-oplossingen en vraag naar meer win-win-oplossingen

Vraag naar ervaringen en voorbeelden van win-verlies- en verlies-verlies-oplossingen.

[Wie heeft er wel eens een conflict gehad waarbij je niet beide tevreden was over de oplossing]

Verduidelijk de begrippen win-win, win-verlies en verlies-verlies nogmaals wanneer deze niet duidelijk zijn.

Bespreek de les [Wat is het belangrijkste wat jij hebt geleerd tijdens deze les?]

Je kunt de les afsluiten met een afsluiter. DVS geeft de volgende afsluiter als voorbeeld:

Duimworstelen

Vorm tweetallen en laat de leerlingen tegenover elkaar staan. De leerlingen doen hun ogen dicht en de handen op hun rug. Ik tel straks af van drie naar nul en dan proberen jullie elkaar een hand te geven. Laat de leerlingen het een paar keer proberen.

Figuur 2: Voorbeeld lesafsluiter (De Vreedzame School, z.d.a).

NA DE LES:

Hang de woorden win-win-oplossing, win-verliesoplossing en verlies-verlies-oplossing in verschillende hoeken van het lokaal.

(Vreedzame School, z.d.a)

Bijlage 2.2: Voorbeeldles 2 DVS: Gezamenlijk afspraken maken

Blok 1 | Groep 7 | Les 1.6

Doel blok 1: Een positief sociaal klimaat creëren waar leerlingen zich verantwoordelijk voor voelen.

Les doel: Omgangsafspraken maken voor in de klas. De afspraken komen op een poster waar de leerlingen hun handtekening onder zetten.

FASE 1 Terugblik:

De leerlingen vragen met welk doel we nu bezig zijn.

[Gezamenlijk afspraken maken]

FASE 2 Oriëntatie:

Vandaag gaan jullie afspraken maken hoe jullie met elkaar om willen gaan. Deze afspraken komen op een poster te staan waar jullie allemaal je handtekening op zetten.

FASE 3|4 Uitleg | Begeleidende inoefening

In tweetallen gaan de leerlingen afspraken bedenken voor op de poster. Ze krijgen hier 10 minuten voor. Deze afspraken worden op papier geschreven of eventueel getekend. Na afloop worden de afspraken klassikaal besproken. De genoemde afspraken worden op het bord geschreven.

De afspraken worden daarna 1 voor 1 opgenoemd. Er wordt elke keer gevraagd waarom dit een belangrijke afspraak zou kunnen zijn. De leerlingen mogen door middel van handopsteken laten weten of ze de afspraken op de poster willen hebben.

FASE 5 | 6 Verwerking | Evaluatie

Terugblikken op de les. Wat hebben we vandaag gedaan/geleerd? Hoe kun je thuis uitleggen wat je vandaag hebt gedaan tijdens de les en wat er zo belangrijk was. Door middel van een woordspin ga je met de leerlingen brainstormen. Na het brainstormen vatten we samen wat we zonet hebben besproken.

Samengevat: We hebben afspraken gemaakt hoe wij met elkaar omgaan in de klas. Deze afspraken komen op een poster te staan waar wij onze handtekeningen onder zetten.

FASE 7 Terugblik | Vooruitblik

De les kan worden afgesloten met een afsluiter, zie voor een voorbeeld Figuur 2. Je kan dit door twee leerlingen laten doen (dit is van te voren al vastgelegd) of je geeft de afsluiter die volgens DVS staat aangegeven.

Evenwicht

Leerlingen doen evenwichtsoefeningen. Maak een rij op lengte. Maak tweetallen met leerlingen die ongeveer even lang zijn en laat ze tegenover elkaar staan. Laat steeds een ander tweetal de oefening voordoen.

- Ze zetten de tenen tegen elkaar en houden de handen vast. Ze leunen nu beide rustig achterover, lichaam recht, armen aan het eind gestrekt. Ze wiegen vervolgens zachtjes heen en weer, terwijl ze elkaar een mop of verhaaltje vertellen.
- Ze strekken hun armen naar voren en plaatsen hun handpalmen naar elkaar en leunen nu rustig naar voren. Ze houden hun lichaam gestrekt.
- Ze gaan met de schouders tegen elkaar aan staan, zij aan zij, met de armen over elkaar. Ze leunen tegen elkaar. Nu tillen ze het binnenste been op en kruisen dat over hun buitenste been, zodat ze beiden nog maar op één been staan.
- Ze gaan met de rug plat tegen elkaar aan staan en leunen naar achter. Ze steunen tegen elkaar. Ze zetten nu kleine stapjes vooruit, de ruggen blijven plat tegen elkaar. Ze maken samen een praatje, of vertellen een leuke mop aan elkaar.

Figuur 2: Voorbeeld lesafsluiter (Vreedzame School, z.d.b)

NA DE LES:

Hang de poster op een zichtbare plek in het klaslokaal.

(Vreedzame School, z.d.b)

Bijlage 3: Praatplaat

